

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในเขตอำเภอปางมะผ้า
จังหวัดแม่ฮ่องสอน
(เล่มที่ 1: รายงานสรุปภาพรวมโครงการวิจัย)

โดย รัศมี ชูทรงเดชและคณะ

พฤษภาคม 2546

คณะผู้วิจัย
โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในเขตอำเภอปางมะผ้า
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผู้วิจัย

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัชมี ชูทรงเดช
- อาจารย์ ดร. สุภาพร นาคบัลลังก์
- รองศาสตราจารย์ ดร. นาฏสุดา ภูมิจำนงค์

สังกัด

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

คำนำ

โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เกิดจากแรงบันดาลใจของผู้วิจัยที่อยากค้นหาคำตอบเกี่ยวกับ “วัฒนธรรมโลงไม้” ซึ่งเคยพบจากการทำงานวิจัยในบริเวณลุ่มแม่น้ำแควน้อย จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา พื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า มีลักษณะภูมิประเทศและธรรมชาติของหลักฐานทางโบราณคดีที่คล้ายคลึงกับที่จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยจึงเข้าร่วมวิจัยในโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลอำเภอแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพงศ์ ดิลกวิช จากคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นหัวหน้าโครงการ ดำเนินงานระหว่าง ปีพ.ศ. 2541-42 เมื่อเสร็จสิ้นโครงการวิจัย ก็รู้สึกว่ายังมีช่องว่างของความรู้ทางด้านโบราณคดีอีกมากที่ต้องการคำตอบ ผู้วิจัยจึงพัฒนาโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนขึ้น โดยการต่อยอดจากข้อมูลที่ได้ทำการวิจัยไว้ตั้งแต่โครงการสำรวจฯ ผู้วิจัยตระหนักดีว่าการ “สืบสวน” และ “สอบค้น” เรื่องราวของคนในอดีตบนพื้นที่สูงไม่ใช่เรื่องง่ายที่นักโบราณคดีสามารถจะทำความเข้าใจและหาคำตอบได้โดยลำพัง หากแต่จำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญจากสาขาอื่นๆ ด้วย

โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นเวลา 2 ปี (1 มีนาคม 2544-28 กุมภาพันธ์ 2546) เป็นโครงการวิจัยแบบสหวิทยาการที่ประกอบด้วยทีมวิจัยทางสังคมศาสตร์ คือโบราณคดี และมานุษยวิทยากายภาพ และทีมวิจัยทางวิทยาศาสตร์ คือวงปีไม้ จากสหมหาวิทยาลัย คือภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มาร่วมทำงานวิจัยพื้นฐาน เพื่อรวบรวมและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ “คน สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณ” บนพื้นที่สูง ซึ่งยังเป็นพื้นที่ชายขอบของความรู้ด้านโบราณคดี

การวิจัยในลักษณะสหวิทยาการนี้ เกิดการพัฒนาความรู้ทั้งทางด้านแนวคิดทฤษฎี และวิธีวิทยาของแต่ละสาขาไปพร้อมๆ กัน ทำให้เกิดการพัฒนาระบบการสร้างความรู้ในแต่ละศาสตร์ควบคู่กับการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นผลของการวิจัย นอกจากนี้ โครงการวิจัยพยายามจะสร้างให้เกิดประชาคมวิจัยที่มีความสนใจทำงานค้นคว้าทางโบราณคดีในพื้นที่วิจัยบนพื้นที่สูงอย่างต่อเนื่อง และสร้างความชำนาญเฉพาะทางให้กับนักโบราณคดีรุ่นใหม่ในฐานะนักวิจัยอาชีพ

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ มีจำนวนทั้งหมด 8 เล่ม คือ เล่มที่ 1: สรุปภาพรวมของโครงการวิจัย เล่มที่ 2: ภาพรวมของงานโบราณคดี เล่มที่ 3: การสำรวจทางโบราณคดี เล่มที่ 4: การขุดค้นเชิงพาณิชย์ เล่มที่ 5: การขุดค้นเชิงพาณิชย์ เล่มที่ 6: ด้านมานุษยวิทยากายภาพ เล่มที่ 7: ด้านวงปีไม้และสิ่งแวดล้อม และ เล่มที่ 8: การเผยแพร่ผลการวิจัยและการใช้ประโยชน์

รายงานฉบับนี้ เป็นรายงานเล่มที่ 1 นำเสนอสรุปการวิจัยทั้งหมด ซึ่งได้บูรณาการผลการวิจัยทางด้านโบราณคดี มานุษยวิทยากายภาพ วงปีไม้และวงปีไม้ โดยสร้างองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องคน สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณ ทำให้เปิดมุมมองความรู้ใหม่ทางด้านโบราณคดี มานุษยวิทยากายภาพและวงปีไม้เกี่ยวกับอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งแต่เดิมเป็นดินแดนที่แทบจะไม่มีประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

การนำเสนอแนะแบ่งออกเป็น 5 บท คือ บทนำ กล่าวถึงความเป็นมาของโครงการวิจัย บทที่ 1 นำเสนอการประมวลสถานภาพขององค์ความรู้ บทที่ 2 การวิจัยแบบสหวิทยาการ บทที่ 3 บูรณาการวิจัยแบบสหวิทยาการ บทที่ 4 บทสรุป และ บทที่ 5 นำเสนอปัญหาและอุปสรรคที่พบระหว่างการสำรวจ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานต่อไปในอนาคต

คณะวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานฉบับนี้ คงจะเป็นรายงานที่มีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างกว้างขวางแก่นักโบราณคดี นักวิชาการสาขาที่เกี่ยวข้อง นักเรียนและนักศึกษา และผู้ที่สนใจศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนและโบราณคดีภาคเหนือ

รัศมี ชูทรงเดช

หัวหน้าโครงการวิจัย

โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

พฤษภาคม 2546

ตันถุดุฝน วังท่าพระ

คำขอบคุณ

โครงการวิจัยเรื่องโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนนี้จะสำเร็จลงมิได้เลย หากไม่ได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากหลายฝ่าย ทั้งที่เป็นสถาบันและบุคคล

ในฐานะหัวหน้าโครงการวิจัยโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่สนับสนุนเงินทุนในการทำงานวิจัย ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ให้เวลาและอำนวยความสะดวกในการทำงานวิจัย

นอกเหนือจากสถาบันแล้วมีบุคคลมากมายที่ผู้วิจัยอยากจะขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณศาสตราจารย์ นายแพทย์วิจารณ์ พานิช อดีตผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่กรุณาให้ออกาส ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัยนี้ ศาสตราจารย์ปิยะวัติ บุญ-หลง ผู้อำนวยการคนปัจจุบันที่กรุณาให้คำแนะนำ ติดตามและสนับสนุนโครงการวิจัยจนกระทั่งเสร็จสิ้นโครงการ

ขอขอบพระคุณอาจารย์พุ่ม วีระประเสริฐ อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร และศาสตราจารย์ ดร. ผาสุข อินทรารุท คณบดีคณะโบราณคดี ที่สนับสนุนการทำงานวิจัยตลอดระยะเวลา 2 ปี

ขอขอบพระคุณดร. จิต จิตเสวี ผู้อำนวยการฝ่าย 1 ที่ให้ความไว้วางใจ และสนับสนุนโครงการนี้มาโดยตลอด ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์สุชาติา ชินะจิตร ผู้อำนวยการฝ่าย 3 และ ดร. สีลาภรณ์ บัวสาย ผู้อำนวยการฝ่าย 4 ที่กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในระหว่างการทำงานวิจัย

ขอขอบพระคุณที่ปรึกษาโครงการฯ รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ที่เป็นผู้จุดประกายเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาโบราณคดีชายขอบ รองศาสตราจารย์ นายแพทย์สรโรจ แสงวิเชียร ผู้ที่มีความเมตตาและกรุณาสันับสนุนให้กำลังใจในการทำงานมาโดยตลอด และอาจารย์ปฐมฤกษ์ เกตุทัต ที่ให้คำแนะนำ ร่วมคิด ถกเถียง อภิปรายสนับสนุนและให้กำลังใจจนกระทั่งงานวิจัยเสร็จสิ้นลง อ. ทพ.อดิศักดิ์ จึงพัฒนานวดี ที่ปรึกษาทางด้านมานุษยวิทยา กายภาพ ที่กรุณาแนะนำเรื่องการจำแนกพื้นที่

ขอบคุณคุณศุภวัฒน์ แนนหนา ผู้อำนวยการสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑที่ 6 เชียงใหม่ (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสำนักศิลปากรที่ 8) คุณทรงชนะ โดยอาษา และคุณชินณวุฒิ วิทยาลัย ที่อำนวยความสะดวกในการทำงานมาโดยตลอด

ขอบคุณชาวบ้านหมู่บ้านบ้านไร่ ถ้ำลอด เมืองแพม และน้ำบ่อสะเป ที่เป็นครูที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และทำให้นักโบราณคดีจะต้องเปลี่ยนโลกทัศน์ในการทำงานวิจัยภาคสนาม

ขอบคุณนายอำเภอประยูร รัตนเสนีย์ ปลัดอำเภอวัชร โชติรสเศรษฐี กำนันมณี เสลาสุวรรณแห่งบ้านถ้ำลอด ผู้ใหญ่บ้านซ่งห้วย แซ่หัน แห่งหมู่บ้านไร่ ผู้ใหญ่บ้านนาหลวง ผู้ใหญ่บ้านเมืองแพม ที่มีน้ำใจที่มอบให้กับทีมวิจัยและให้ความเป็นมิตรให้กับคณะผู้วิจัย และทำให้รู้สึกที่ปางมะผ้าเป็นบ้านหลังที่สอง

คุณศิริพันธุ์ ชำนาญกิจ หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สัตว์ป่าลุ่มแม่น้ำปายและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ทุกคน และหัวหน้าหน่วยพิทักษ์สัตว์ป่าอำเภอปางมะผ้าและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ทุกคน ที่ช่วยเป็นเวรยามและช่วยอำนวยความสะดวกทุกอย่างระหว่างที่ตั้งแคมป์ในหุบเขาบ้านไร่ พลตรีสมหมาย วงศ์มาก ที่กรุณาประสานงานและให้คำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่ในการทำงานวิจัย พ.อ. สัมพันธ์ จารุวรรณ แห่งค่ายกาวิละ จังหวัดเชียงใหม่ที่อำนวยความสะดวกเรื่อง

เดินที่ที่ใช้ในการขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีบ้านไร่ เจ้าอาวาสวัดสบป่อง ที่ให้ยืมเครื่องครัวและจานชามระหว่างขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่ และคุณสมศักดิ์ เลื่อยเป่า หัวหน้าศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอดและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ทุกคนที่ช่วยเหลือเพื่อเรื่องสถานที่พัก ที่ทำงาน และยานพาหนะระหว่างที่ทำงานในพื้นที่ตลอดระยะเวลา 2 ปี

ขอบคุณ รศ. สุรพล นาถะพินธุ ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร รศ. ทพ. ดร. อดิษฐ์ เอี่ยมอรุณ ภาควิชาพันธุวิทยา-พยาธิวิทยาช่องปาก คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผศ. ทพญ. ดร. กนกนาถ จินตกานนท์ อาจารย์พิเศษ คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อ. ดร. มนตรี ชูวงษ์ ภาควิชาธรณีวิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ดร. ชีรภัทร ประยูรสิทธิ์ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม Dr Brendan Buckley Tree-ring Laboratory Lamont-Doherty Earth Observatory of Columbia University, USA ที่กรุณาเสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผลการวิจัยแต่ละด้าน

ขอบคุณ ผศ. สุรพงษ์ เลิศทัศนีย์ และรศ. สุจิตร์ พิตราภูล จากภาควิชาธรณีวิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดร. มนตรี ชูวงษ์ จากภาควิชาธรณีวิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ช่วยกรุณาวิเคราะห์การก่อตัวของแหล่งโบราณคดี สัตว์แพทย์รัฐพันธุ์ พัฒนรังสรรค์ จากคณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ดร.เยาวลักษณ์ ชัยมณี และศาสตราจารย์ ดร. จอง จาร์ก แจเกอร์ แห่งมหาวิทยาลัย มงต์เอลิเยร์ ประเทศฝรั่งเศส มาช่วยวิเคราะห์ชนิดของสัตว์ในเบื้องต้นว่าเป็นสัตว์ประเภทใดบ้าง ดร. แดน เพนนี่ ทีมมหาวิทยาลัยซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย ที่ช่วยวิเคราะห์ละอองเรณู รศ. สุรพล นาถะพินธุ จากภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่กรุณาช่วยแปลผลการวิเคราะห์โลหะ คุณดำรงพันธ์ อินฟ้าแสง จากภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ช่วยแยกองค์ประกอบต่างๆ ของดิน คุณบัณฑิต สมประสงค์ จากภาควิชาโบราณคดี ได้จัดเตรียมตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์ด้วยวิธีสีกาารรณนา และอาจารย์ดวงกมล อัสวมาศ จากสถาบันราชภัฏสวนดุสิตช่วยวิเคราะห์ และ แปลผลของสีกาารรณนา รศ. มาลินี คัมภีร์ยานนท์ จากภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี ช่วยวิเคราะห์เครื่องถ้วยจีนเบื้องต้น ผู้ช่วยศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตร จากภาควิชาพัฒนาชุมชน คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คุณชินวุฒิ วัฒนาลัย จากสำนักงานศิลปากรที่ 8 และ คุณวิวรรณ แสงจันทร์ นักโบราณคดีจากบริษัทเมอกรีน ช่วยกรุณาวิเคราะห์เครื่องถ้วยจากเตาล้านนา ผศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ช่วยวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูป Dr. Peter Grave แห่งมหาวิทยาลัย New England, Australia ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลและร่วมถกเถียงในประเด็นต่างๆ

ขอขอบคุณ Indo-Pacific Prehistory Association และ Academia Sinica ที่สนับสนุนค่าเดินทางและค่าใช้จ่ายต่างๆ สำหรับ ผศ.ดร. รัศมี ชูทรงเดช อาจารย์ ดร. สุภาพร นาถะบังลังก์ นายเชิดศักดิ์ ตรียาภิวัฒน์ นางสาวอุดมลักษณ์ สุนตระกูลและนายวีรศักดิ์ แคล้วคำพูน ในการไปประชุมทางวิชาการ The 17th Indo-Pacific Prehistory Association, Taipei, Taiwan ในระหว่างวันที่ 9-17 กันยายน 2545

ขอขอบคุณ European Association of Southeast Asian ที่สนับสนุนค่าเดินทางและค่าใช้จ่ายต่างๆ สำหรับ ผศ.ดร. รัศมี ชูทรงเดช ในการไปประชุมทางวิชาการ European Association of Southeast Asian Archaeology 9th International Conference, Sigtuna, Sweden ในวันที่ 27 พฤษภาคม – 2 มิถุนายน 2545

ขอบคุณ ผศ. สุภาภรณ์ จินตมณีโรจน์ ที่ให้กำลังใจในการทำงานโดยตลอด ขอขอบคุณท่าน สปีร์และครอบครัว ปารี มานะและครอบครัว และน้องเพ็ญและครอบครัว ที่ทำให้รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวขณะที่อยู่ถ้ำลอด

ท้ายนี้ ขอขอบคุณทีมวิจัยที่ดีและน่ารัก รองศาสตราจารย์ ดร. นาฏสุดา ภูมิจันทร์ และอาจารย์ ดร. สุภาพร นาคบัลลังก์ ขอใจผู้ช่วยนักวิจัยทุกคนทั้งอดีตและปัจจุบัน นักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร นักศึกษาจากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นักศึกษาจากคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และอาสาสมัครจากมหาวิทยาลัยอื่นๆ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ได้มาช่วยทำงานระหว่างการดำเนินงานวิจัย โดยเฉพาะผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดีทุกคนที่มีความอดทน ร่วมทำงานอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่อย่างสมบุกสมบัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขตั้งแต่เริ่มต้นโครงการจนจบ ซึ่งเป็นงานที่หนัก เหน็ดเหนื่อย หากไม่มีทีมงานที่ดี โครงการฯ คงจะไม่สามารถทำงานจนเสร็จและประสบความสำเร็จได้ รวมทั้งการเตรียมต้นฉบับงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เล่มนี้ด้วยความอุตสาหะ วิริยะ และอดทน และขอขอบคุณ พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ และ สุกิตา โพธิ์อื่น ที่มีความอดทนในการจัดรูปเล่ม จัดระเบียบในการทำรายงานและรายงานการเงินในปีที่ 1 และ พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ ที่เหน็ดเหนื่อยในปีที่ 2

นอกจากนี้ ยังมีบุคคลอีกมากมายที่ให้ความอนุเคราะห์คณะวิจัยในระหว่างที่ทำงานในพื้นที่ ซึ่งไม่อาจจะเอ่ยนำได้ทั้งหมดในที่นี้

ผู้วิจัยหวังว่าผลงานชิ้นนี้คงจะมีประโยชน์ต่อนักโบราณคดีและผู้สนใจทั่วไป

รัศมี ชูทรงเดช

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
คำขอบคุณ	ค
สารบัญ	ฉ
สารบัญรูป	ญ
สารบัญแผนภูมิ	ฎ
สารบัญตาราง	ฏ
สรุปภาพรวมโครงการวิจัย	
บทนำ ความเป็นมาของโครงการ	1
1. ปัญหาและที่มาของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	4
3. ขอบเขตของการวิจัย	5
4. การดำเนินการวิจัย	5
1. ด้านโบราณคดี	5
2. ด้านมานุษยวิทยากายภาพ	5
3. ด้านสิ่งแวดล้อมและวงปีไม้	6
5. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	6
6. ผลการวิจัยเมื่อเสร็จสิ้นโครงการวิจัย	6
7. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	7
7.1 จัดทำรายงานความก้าวหน้า	7
7.2 จัดการประชุมสัมมนาโต๊ะกลม	7
7.3 จัดการประชุมทางวิชาการ	8
บทที่ 1 ประมวลสถานภาพขององค์ความรู้	9
1.1 สถานภาพขององค์ความรู้	9
1.1.1 ด้านโบราณคดี	9
1.1.1.1 ด้านแนวคิดทฤษฎี/ข้อสมมติฐาน	10
1.1.1.2 ด้านวิธีวิทยา	12

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
1.1.2 ด้านมานุษยวิทยากายภาพ	12
1.1.2.1 ด้านแนวคิดทฤษฎี	13
1.1.2.2 ด้านวิธีวิทยา	14
1.1.3 วงปีไม้และสิ่งแวดล้อมโบราณ	15
1.1.3.1 ด้านแนวคิดทฤษฎี	15
1.1.3.2 ด้านวิธีวิทยา	15
1.2 สรุป	16
บทที่ 2 การวิจัยแบบสหวิทยาการ	17
2.1 การดำเนินงานตามวิธีวิทยาของแต่ละสาขา	17
2.1.1 ด้านโบราณคดี	17
2.1.1.1 คำถามหลักของการวิจัยทางโบราณคดี	17
2.1.1.2 ขั้นตอนและการดำเนินงาน	18
2.1.2 ด้านมานุษยวิทยากายภาพ	19
2.1.2.1 คำถามหลักของการวิจัยทางมานุษยวิทยากายภาพ	19
2.1.2.2 ขั้นตอนและการดำเนินงาน	19
2.1.3 ด้านวงปีไม้	20
2.1.3.1 คำถามหลักของการวิจัยทางวงปีไม้	20
2.1.3.2 ขั้นตอนและการดำเนินงาน	20
2.2 กิจกรรมและการดำเนินงานของโครงการ	21
2.2.1 การประชุมย่อย	21
2.2.2 การจัดประชุมโต๊ะกลม	21
2.2.3 การจัดประชุมทางวิชาการ	21
2.2.4 การจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์	22
บทที่ 3 บูรณาการวิจัยแบบสหวิทยาการ	24
3.1 สภาพแวดล้อมโบราณ	24
3.2 คน สังคม และวัฒนธรรม	25
3.2.1 คน	25
3.2.2 พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม	25

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.3 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม	26
3.3.1 การตั้งถิ่นฐาน	26
3.3.2 การดำรงชีพ	26
3.3.3 ความเชื่อ	26
3.3.4 เทคโนโลยี	27
3.4 ช่องว่างขององค์ความรู้	29
3.5 สรุป	30
บทที่ 4 บทสรุป	31
4.1 ผลการวิจัยที่ให้ลุ่มลึกเกี่ยวกับคน สังคม และวัฒนธรรม	31
4.2 การสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับวงปีไม้ และสิ่งแวดล้อมโบราณ	32
4.3 การสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่	32
บทที่ 5 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต	34
5.1 ปัญหาและอุปสรรค	34
5.1.1 ปัญหาการพัฒนาทฤษฎีและวิธีวิทยา	34
5.1.1.1 ปัญหาเรื่องการพัฒนาทฤษฎี	34
5.1.1.2 ปัญหาเรื่องการพัฒนาวิธีวิทยา	34
5.1.2 ปัญหาการรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์	35
5.1.2.1 ปัญหาเรื่องการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม	35
5.1.2.2 ปัญหาเรื่องธรรมชาติของข้อมูล	35
5.1.2.3 ปัญหาเรื่องการวิเคราะห์ข้อมูล	36
5.1.2.4 ปัญหาเรื่องการกำหนดอายุด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์	36
5.1.3 ปัญหามูลค่าการ	37
5.1.3.1 การขาดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง	37
5.1.3.2 ปัญหาเรื่องผู้ช่วยนักวิจัย	37
5.1.4 ปัญหาการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่น	37
5.1.4.1 ปัญหาเรื่องการประสานงานและความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ	37
5.1.4.2 ปัญหาเรื่องการสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ	37
5.1.4.3 ปัญหาเรื่องการผลประโยชน์ที่ขัดแย้งภายในชุมชน	38

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต	38
5.2.1 การวิจัยพื้นฐานเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่	38
5.2.2 การวิจัยเพื่อพัฒนา	38
5.2.3 การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น	39
5.2.3.1 การจัดการความรู้ทางด้านวัฒนธรรม	39
5.2.3.2 การจัดการแหล่งโบราณคดี	39
บรรณานุกรม	41

สารบัญรูป

	หน้า
รูปที่ 5.1 แหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่	40
รูปที่ 5.2 แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด	40
รูปที่ 5.3 แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองแพม	40

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 2.1 แสดงกรอบความคิดของการวิจัยแบบสหวิทยาการ	18
แผนภูมิที่ 3.1 แผนภูมิจำลองเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์	24

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 ตารางแสดงความสัมพันธ์ของงานวิจัยด้านโบราณคดี มานุษยวิทยากายภาพ และวงปีไม้และสิ่งแวดล้อมโบราณ ในมิติของเวลา	27

สรุปภาพรวมโครงการวิจัย

บทนำ

ความเป็นมาของโครงการ

1. ปัญหาและที่มาของปัญหา

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน เพราะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ขณะเดียวกันสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติก็เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมทั้งในอดีตและปัจจุบัน คำถามที่น่าสนใจสำหรับนักโบราณคดีคือ มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมอย่างไร เริ่มเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เมื่อไหร่ และเกิดขึ้นเพราะปัจจัยอะไร การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในอดีตอย่างไร

การศึกษาทางโบราณคดีในระดับมหัพภาค (Macro scale) พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศครั้งใหญ่ๆ หลายครั้งในโลก ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อม มนุษย์และวัฒนธรรม ช่วงเวลาที่น่าสนใจสำหรับโครงการวิจัยนี้คือ ช่วงเวลาระหว่างสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (18,000-11,000 ปีมาแล้ว) หรือยุคน้ำแข็งตอนปลาย กับโฮโลซีน หรือยุคน้ำท่วม (10,000-2,500 ปีมาแล้ว) ซึ่งพบว่ามีวัฏจักรการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศครั้งใหญ่เกิดขึ้นจำนวนหลายครั้ง (Chappell 1982; Roberts 1998) กล่าวคือภูมิอากาศมีสภาวะแปรปรวน อากาศหนาวเย็นเปลี่ยนเป็นอบอุ่น โดยเฉพาะในเขตขั้วโลก ธารน้ำแข็งละลาย ทำให้น้ำทะเลสูงขึ้น และอากาศอบอุ่นขึ้น มีความชื้นในอากาศสูง ทำให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (เช่น การขยายตัวของป่าดงดิบ ป่าชายเลน เป็นต้น) และมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเช่นกัน ได้แก่ การปฏิวัติเขียว มีการริเริ่มเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ มีการเพิ่มของประชากร มีการตั้งชุมชนขนาดใหญ่และถาวร เกิดการแบ่งชนชั้นทางสังคม เป็นต้น (Bellwood 1997; Price and Feinman 1993)

สำหรับประเทศไทยนั้น สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติก็น่าจะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมของโลกเช่นกัน พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดเห็นจะเป็นบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้ และชายฝั่งทะเลอันดามัน มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะภูมิประเทศ (เช่น ชายหาด การพังทลายของตะกอน เป็นต้น) (Anderson 1990; Maloney 1992; Penny 1999) นอกจากนี้พืชพรรณบริเวณใกล้เคียงแหล่งน้ำพบว่ามีปริมาณที่หนาแน่นกว่าปัจจุบัน (Heaney 1991) ช่วงเวลาเดียวกันในภาคใต้ สันนิษฐานว่าพืชพรรณมีลักษณะไม่แตกต่างจากปัจจุบันนัก เป็นป่าดงดิบชื้น ซึ่งเป็นป่าที่ขึ้นทั่วไปในสภาพภูมิอากาศแบบป่าเขตร้อนชื้น สำหรับในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางได้รับผลกระทบโดยตรงน้อยกว่าภาคใต้และภาคตะวันออก เพราะอยู่บริเวณภายในแผ่นดิน สันนิษฐานว่าสภาพแวดล้อมไม่แตกต่างจากปัจจุบันมากนัก แต่จะมีความหนาแน่นของพืชพรรณในป่าและความชุ่มชื้นของสัตว์ป่ามากกว่าปัจจุบัน (Gorman 1971; Shoocongdej 1996, 2000) อย่างไรก็ดี การศึกษาในปัจจุบันยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจนว่าภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยได้รับผลกระทบจากการ

เปลี่ยนแปลงในบริบทของโลกมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างไร และอะไรเป็นเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เนื่องจากยังไม่มีการศึกษาถึงกลไกในระดับจุลภาค (Micro scale)

ส่วนสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น พบว่าหลักฐานทางโบราณคดีที่มีร่องรอยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในบริเวณพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทยส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงโฮโลซีนตอนกลาง-ปลาย หรือยุคโลหะ สมัยสำริดและเหล็ก เช่น พบว่ามีความหลากหลายทางวัตถุทางวัฒนธรรม มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน จากการเคลื่อนย้ายบ่อยๆ เป็นการตั้งชุมชนถาวรบนพื้นที่ราบ มีการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ มีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีจากการทำเครื่องมือหินกะเทาะ/หินขัด เป็นการทำโลหะกรรม เกิดความแตกต่างทางสังคม เป็นต้น ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีช่วงระหว่างไพลสโตซีนตอนปลาย-โฮโลซีนตอนต้นในประเทศไทย ยังมีข้อมูลที่ค่อนข้างจำกัดและยังไม่มีภาพที่ชัดเจนพอที่จะสร้างภาพ (Reconstruction) ความสัมพันธ์ที่ชัดเจนกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมโบราณในบริบทของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และของโลก

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะมีหลักฐานของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่บ้าง แต่ยังไม่มีการศึกษาทางโบราณคดีเกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศในช่วงไพลสโตซีนตอนปลาย-โฮโลซีนในประเทศไทยอย่างจริงจัง ว่ามีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างไร และต่อการปรับตัวของคน สังคมและวัฒนธรรมแต่ละช่วงเวลาหรือไม่ อย่างไร

หากพิจารณาจากในบริบทของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นักโบราณคดีชื่อ ศาสตราจารย์ ดร. คาล ฮัตเทอเรอ (Karl Hutterer) ได้สันนิษฐานว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในช่วงระยะเวลานี้อาจจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมภายในภาคพื้นทวีปและบริเวณชายฝั่งทะเล อาจทำให้เกิดความแตกต่างและการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ และความแตกต่างเหล่านี้จะขึ้นอยู่กับระดับความสูงต่ำของพื้นที่ (altitude) เป็นสำคัญ เพราะถ้าอุณหภูมิลดลง อากาศหนาวเย็น พืชพรรณบางชนิดเช่นต้นสน ต้นโอ๊ก ที่เติบโตในที่กึ่งเขตร้อนระดับ 800 เมตรจากระดับน้ำทะเล ก็สามารถลดระดับและขยายการเติบโตลงในพื้นที่ซึ่งมีความระดับความสูงที่ต่ำลงมา (Hutterer 1985, 1988)

ดังนั้น “โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูง” มีวัตถุประสงค์ที่จะตรวจสอบว่าสภาพแวดล้อมในอดีตมีลักษณะเป็นอย่างไร สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศของภูมิภาคหรือไม่ และการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูงในเขตร้อน (Tropical environments) โดยเฉพาะการปรับตัวทางวัฒนธรรม ที่สะท้อนให้เห็นในรูปแบบของแบบแผนการดำรงชีพและการตั้งถิ่นฐานมีลักษณะเป็นอย่างไร ด้วยเหตุนี้ จึงเลือกอำเภอปางมะผ้าสำหรับเป็นพื้นที่ศึกษา เพราะเหตุผลที่สำคัญดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง) มีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะจำเพาะ (Environmental circumscription) เปรียบเสมือนกับห้องปฏิบัติการทางธรรมชาติ (Natural laboratory) บริเวณพื้นที่อำเภอปางมะผ้ามีจุดเด่นในด้านความหลากหลายทางกายภาพและชีวภาพ (Physical and Biological diversity) จัดอยู่ในสภาพแวดล้อมแบบเขตร้อนแบบฤดูกาล (Seasonal tropical environments) มีภูเขาสูงชันล้อมรอบ เป็นเทือกเขายาวต่อเนื่อง มีหุบเขาลึกและสลับซับซ้อนตลอดจนยังดำรงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติทั้งพืชพรรณและสัตว์ป่าสูง ดังนั้นจึงสามารถเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ดีสำหรับใช้เปรียบเทียบกับสภาพแวดล้อมในอดีตได้เป็นอย่างดี (สิทธิพงศ์ คิลกนิช และคณะ 2543)

ประการที่สอง) ในอำเภอปางมะผ้ามีร่องรอยของการอยู่อาศัยในช่วงไพลสโตซีนตอนปลาย-โฮโลซีนตอนปลาย ผลการสำรวจทางโบราณคดีที่ผ่านมา พบว่าในอดีตมีการใช้ประโยชน์ของพื้นที่และอยู่อาศัยของชุมชนคล้ายกับที่พบในปัจจุบัน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานมีการกระจายตัวแบบโดดเดี่ยว ไม่หนาแน่นดังเช่นชุมชนที่อาศัยตามที่

ราบลุ่มแม่น้ำ (สายันต์ ไพรัชญาจิตร 2540) พบร่องรอยของการตั้งถิ่นฐานในระดับความสูงที่แตกต่างกัน เช่น ภายใต้น้ำ เิงผา ที่ราบหุบเขา หรือเชิงเขา (รัศมี ชูทรงเดช 2543; Gorman 1971; Grave 1996, 1997; Keirman *et al.* 1988) ซึ่งเป็นวัตถุบ่งชี้เบื้องต้นสำหรับการดำเนินงานวิจัยต่อไป

ประการที่สาม) สภาพแวดล้อมที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน พื้นที่ทุรกันดาร และการคมนาคมพื้นฐานเป็นข้อจำกัดสำคัญในการติดต่อกับคนภายนอก ทำให้ยากแก่การเข้าถึงในหลายๆ หมู่บ้าน จึงทำให้มีการดำรงอยู่ของชุมชนแบบโดดเดี่ยว มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปอย่างเชื่องช้ากว่ากลุ่มชาติพันธุ์บริเวณที่อยู่ใกล้กับเมือง สภาพแวดล้อมทางสังคมของอำเภอบางมะฝ้าในปัจจุบันมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ไม่ว่าจะเป็นไทยใหญ่ ลัวะ กะเหรี่ยง มูเซอแดง มูเซอดำ ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในระยะเวลาที่แตกต่างกันไป (กฤษณ์ เจริญทอง 2542; ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ 2538) แม้ว่าในปัจจุบัน การผสมกลมกลืนวัฒนธรรม (Cultural assimilation) ในภาคเหนือมีอัตราที่สูงและรุนแรง (ฉลาดชาย รมิตานนท์ 2536:75-166) แต่ในอำเภอบางมะฝ้า กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ก็ยังดำรงเอกลักษณ์ของตนเอง (Identity) ไว้อย่างเหนียวแน่น ดังนั้นจึงสามารถเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับเป็นนัย (Implication) ที่นำมาใช้เปรียบเทียบเรื่องการปรับตัวของคนและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสภาพแวดล้อมบนที่สูงในเขตร้อนแบบฤดูกาลได้ ว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมในอดีตมีการดำรงเอกลักษณ์ที่สืบเนื่องยาวนานและมีการเปลี่ยนแปลงที่ช้ากว่าชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ราบหรือไม่

ประการที่สุดท้าย) เพื่อต้องการตรวจสอบข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเรื่องสภาพแวดล้อมโบราณของระดับพื้นที่สูง (High latitude) เพราะพื้นที่ศึกษาตั้งอยู่ภายในภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งอาจจะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศในช่วงต่อระหว่างไพลสโตซีนตอนปลายกับโฮโลซีนตอนต้นน้อยกว่าบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเล (Hutterer 1985) ซึ่งก็สอดคล้องกับผลการศึกษาที่ถั่วฝัก โดยกอร์มันสันนิษฐานว่ามีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมค่อนข้างน้อย ป่าไม้และสัตว์ป่าในอดีตจึงน่าจะมีความคล้ายคลึงกับปัจจุบัน แต่การศึกษาของกอร์มันก็มีข้อจำกัด เนื่องจากกอร์มันตีความสิ่งแวดล้อมโบราณจากการศึกษาเปรียบเทียบกับแหล่งโบราณคดีในประเทศจีน ไม่ได้สุ่มตัวอย่างจากแหล่งโบราณคดีรอบๆ และถั่วฝักเป็นเพียงตัวแทนระบบนิเวศน้อยภายในถั่ว (Ecological niche) อีกทั้งในปัจจุบัน ยังไม่มีข้อมูลจากแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ในบริเวณเดียวกันสนับสนุน ทำให้ไม่สามารถที่จะใช้สร้างภาพของสิ่งแวดล้อมในอดีตของอำเภอบางมะฝ้าทั้งบริเวณได้ งานวิจัยนี้จึงต้องการขยายความรู้ในเรื่องนี้และตรวจสอบข้อสันนิษฐานของฮัตเตอร์ และกอร์มัน

ผลการสำรวจทางโบราณคดีของโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถั่วฝัก จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระหว่างปี พ.ศ. 2541-2542 ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สทพช. คิลกวนิช 2541, 2542ก, 2542ข, 2543) พบแหล่งโบราณคดี 37 แห่ง มีร่องรอยของการตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ตั้งแต่ประมาณหมื่นปีมาแล้วจนถึงปัจจุบัน (ไพลสโตซีนตอนปลาย-โฮโลซีนตอนปลาย) แต่ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของอำเภอบางมะฝ้า เป็นแหล่งฝังศพของคนใน “วัฒนธรรมโลงไม้” ที่มีการปลงศพในโลงไม้แล้วนำไปไว้ในถ้ำ อย่างไรก็ตาม โครงการฯ ดำเนินการสำรวจเฉพาะถั่วฝัก ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงโฮโลซีนตอนปลาย (2,000 ปีมาแล้ว ถึงพุทธศตวรรษที่ 13) เท่านั้น ทำให้ขาดความรู้และความเข้าใจด้านอื่นๆ ของแหล่งโบราณคดีอายุร่วมสมัยและที่อายุเก่ากว่าที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับองค์รวมทางวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมในอดีต และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณ เช่น ระบบการตั้งถิ่นฐานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของการอยู่อาศัย การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ (รัศมี ชูทรงเดช 2542) อาจกล่าวได้ว่ายังไม่มีการศึกษาเชิงลึกทางด้านโบราณคดีเกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในอดีตมาก่อนเลย

สำหรับการศึกษาวิจัยในขั้นต่อไป จะใช้ฐานข้อมูลของโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้าจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาเกี่ยวกับ “คนบนพื้นที่สูง” เพื่อการดำเนินงานสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีในสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกัน คือภายในถ้ำ เิงเขา และที่ราบระหว่างหุบเขา ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่ลึกในเรื่องของสภาพแวดล้อมในอดีต

การสำรวจจะดำเนินการในสภาพแวดล้อมที่มีระบบนิเวศที่แตกต่างกัน คาดว่าจะพบหลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งจะนำมาจำแนกประเภทของแหล่งโบราณคดี อันจะทำให้ทราบภาพรวมระบบการตั้งถิ่นฐานของคนในแต่ละช่วงเวลา ส่วนการขุดค้นนั้น จะดำเนินการหลังจากได้ประเมินข้อมูลจากการสำรวจ โดยเลือกพิจารณาจากทำเลที่ตั้งและลักษณะของโบราณวัตถุที่เป็นตัวแทนของแต่ละสมัย โดยคาดว่าจะพบหลักฐานของกระดูกสัตว์ กระดูกคน ซากพืช ละอองเรณู ตะกอนดิน เครื่องมือหินกะเทาะ เครื่องมือเหล็ก ลูกปัด ฯลฯ สำหรับการตีความเรื่องอายุสมัยและลักษณะทางวัฒนธรรมของคนแต่ละช่วงสมัย จะใช้วิธีการกำหนดอายุวิธีคาร์บอน 14 และการศึกษารูปแบบเฉพาะของโบราณวัตถุ เมื่อได้ผลการวิเคราะห์ต่างๆ แล้วก็จะสังเคราะห์ข้อมูลเข้าด้วยกัน และจำแนกอายุสมัยที่เก่าที่สุด มีลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นอย่างไร และมีการปรับตัวในพื้นที่สูงอย่างไร ระยะเวลาในการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมเก่าแก่เท่าไร และในสมัยต่อมาวัฒนธรรมใหม่เกิดขึ้นหรือไม่ เป็นพัฒนาการที่เกิดในท้องถิ่นเดิมหรือการเข้ามาของวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมเก่า วิธีการศึกษาจำแนกนี้จะช่วยสืบสาวย้อนหลังถึงพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การศึกษาโบราณคดีบนพื้นที่สูง จำเป็นต้องใช้การวิเคราะห์จากสหสาขา ต้องอาศัยศาสตร์อื่นๆ มาช่วยสังเคราะห์ตีความองค์รวมทางวัฒนธรรม คือมานุษยวิทยากายภาพและชีวภาพ ธรณีวิทยา ปฐพีวิทยา ละอองเรณูวิทยา การศึกษาวงปีไม้ โลหะวิทยา การวิเคราะห์กากอาหารบนภาชนะดินเผา และระบบข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ ซึ่งจะทำให้โครงการกะทัดรัดลง โดยการส่งตัวอย่างของโบราณวัตถุและนิเวศวัตถุไปยังห้องปฏิบัติการเฉพาะด้าน เพื่อให้ได้ภาพรวมของความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในอดีต

จากงานวิจัยนี้ จะทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และผลจากการศึกษาจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการทำความเข้าใจสภาพปัญหาปัจจุบันและเป็นแนวทางแก้ไขสำหรับอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาวิจัยให้ลุ่มลึกเกี่ยวกับคน วัฒนธรรม สังคม และร่องรอยความเป็นอยู่ของคนโบราณที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สูงภายในอำเภอปางมะผ้าในอดีต
- 2) เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโบราณ โดยการใช้ศาสตร์ต่างๆ คือ โบราณคดี มานุษยวิทยา และวงปีไม้ เพื่อสร้างความกระจ่างเกี่ยวกับประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมและการปรับตัวของคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สูงของอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 3) เพื่อสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านสำหรับงานโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยและโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ในภาคเหนือ ด้านมานุษยวิทยากายภาพและวงปีไม้ ซึ่งยังเป็นบุคลากรที่ขาดแคลนอย่างยิ่งของประเทศไทยในปัจจุบัน

3. ขอบเขตของการวิจัย

สำหรับขอบเขตด้านพื้นที่ของการศึกษา เลือกศึกษาแหล่งโบราณคดีภายในพื้นที่ประมาณ 1,210.45 ตารางกิโลเมตร ในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ส่วนขอบเขตนัยครอบคลุมระยะเวลาระหว่างสมัยหินใหม่มาแล้วถึงสมัยปัจจุบัน ระยะเวลาในการดำเนินงานระหว่าง พ.ศ. 2544-2546 เป็นเวลา 2 ปี

4. การดำเนินการวิจัย

แบ่งการทำงานออกเป็น 3 ด้านหลักๆ ดังนี้ คือ

1. ด้านโบราณคดี

- 1.1 การสำรวจทางโบราณคดีนอกเหนือจากแหล่งโบราณคดีที่เป็นถ้ำที่ได้สำรวจมาแล้ว โดยเฉพาะบริเวณที่ราบในหุบเขา สันเขา เพื่อศึกษาการปรับตัวของคนในอดีตบนพื้นที่สูง ได้แก่ ระบบการตั้งถิ่นฐานโดยเฉพาะแหล่งที่อยู่อาศัย การใช้พื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติ และการดำรงชีพ
- 1.2 ขุดค้นทางโบราณคดี 2 แหล่งภายใน 1,210.45 ตารางกิโลเมตรเพื่อศึกษาประวัติการเข้าอยู่อาศัยของคนในระยะเวลาต่างๆ กัน และศึกษาระบบวัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมโบราณ
- 1.3 การดำเนินงานโบราณคดี เป็นการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เพื่อนำไปใช้ในด้านมานุษยวิทยากายภาพ และสิ่งแวดล้อม
- 1.4 การวิเคราะห์แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ และนิเวศวัตถุต่างๆ (เช่น กระดูกสัตว์ เมล็ดพืช ละอองเรณู) ในห้องปฏิบัติการ เพื่อนำผลการวิเคราะห์ไปตอบคำถามเกี่ยวกับเรื่องสังคมและวัฒนธรรมในอดีต ได้แก่การตั้งถิ่นฐาน ชีวิตความเป็นอยู่ โครงสร้างทางสังคม สภาพแวดล้อมโบราณ เป็นต้น

2. ด้านมานุษยวิทยากายภาพ

- 2.1 การวิเคราะห์โครงกระดูกและฟันคนที่ได้จากการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดี เพื่อนำมาพิจารณากับโครงกระดูกและฟันทางโบราณคดีที่ได้รับการวิเคราะห์จากแหล่งโบราณคดีอื่นๆ แล้วนำผลวิเคราะห์มาพิจารณาถึงลักษณะทางกายภาพของคนแต่ละสมัย สุขภาพ และโรคภัยไข้เจ็บ
- 2.2 เปรียบเทียบผลการศึกษาที่ได้จากการสำรวจและการขุดค้น เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ของคนในอดีตว่าเป็นประชากรกลุ่มเดียวกันหรือไม่ โดยพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพ

3. ด้านสิ่งแวดล้อมและวงปีไม้

- 3.1 ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมปัจจุบันและอดีตในพื้นที่ศึกษา
- 3.2 สํารวจและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะป่าไม้
- 3.3 กำหนดอายุของโลงไม้เพื่อกำหนดอายุโดยวิธีวัดวงปีไม้ และใช้สำหรับสร้างภาพสิ่งแวดล้อมในอดีต
- 3.4 สังเคราะห์ข้อมูลของวงปีไม้กับข้อมูลอื่นๆ ที่ได้จากการขุดค้น เพื่อเชื่อมโยงสัมพันธ์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในอดีต
- 3.5 เพื่อตีความเรื่องวัฏจักรการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมอดีตจากวงปีไม้

5. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. สร้างองค์ความรู้ใหม่ทางด้านการวิชาการเรื่องสิ่งแวดล้อมโบราณ โดยการประสานศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกัน ได้แก่ ด้านโบราณคดี มานุษยวิทยา แพทยศาสตร์ สัตววิทยา วนศาสตร์ ละอองเรณู เป็นต้น โดยเฉพาะผลงานวิจัยทางด้านโบราณคดีมีความสำคัญไม่เฉพาะระดับท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่สำคัญต่อประเทศไทย ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และของโลกอีกด้วย
2. เป็นข้อมูลที่สำคัญด้านสิ่งแวดล้อมโบราณ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการทำนายวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในอนาคต
3. เป็นผลงานวิจัยที่ดำเนินงานโดยนักวิชาการชาวไทย ซึ่งมีคุณภาพ และมาตรฐานเท่าเทียมกับนักวิจัยต่างชาติ และสร้างศูนย์ข้อมูลสำหรับการศึกษาเฉพาะด้านโบราณคดีของแม่ฮ่องสอนในประเทศไทย ซึ่งนักวิชาการไทยและต่างประเทศก็จะต้องใช้ข้อมูลเหล่านี้เป็นหลักในอนาคต
4. สร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ ซึ่งจะเป็กำลังสำคัญในการพัฒนาวิชาการโบราณคดี ในฐานะที่เป็นสหวิทยาการ
5. เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญสำหรับส่งเสริมการศึกษาโบราณคดี โดยสนับสนุนให้จัดทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรี โท และเอกสำหรับนักศึกษาโบราณคดีทั้งในประเทศและต่างประเทศในอนาคต

6. ผลการวิจัยเมื่อเสร็จสิ้นโครงการวิจัย

ในภาพรวม ผลการวิจัยที่ดำเนินงานมาในระยะ 2 ปี (1 มีนาคม 2544-28 กุมภาพันธ์ 2546) ได้บรรลุวัตถุประสงค์ในการวิจัย และได้ผลตามที่คาดไว้ทุกประการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ผลการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่ และเพิงผาถ้ำลอด ได้ค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญในช่วงสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย

- ในประเทศไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะการค้นพบหลักฐานโครงกระดูกของคนที่มีอายุเก่าถึงสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย
2. การสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการบูรณาการจากศาสตร์ต่างๆ ได้อย่างกลมกลืน และเกิดกระบวนการพัฒนาสร้างองค์ความรู้ใหม่และพัฒนาวิธีวิทยาของแต่ละศาสตร์ที่เหมาะสมกับการวิจัยในประเทศไทยไปพร้อมๆ กัน ซึ่ง แสดงให้เห็นถึงคุณภาพ และศักยภาพของนักวิจัยชาวไทย
 3. สร้างฐานข้อมูลที่สำคัญในด้านสภาพแวดล้อมโบราณของป่าเขตร้อนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
 4. สร้างฐานข้อมูลที่สำคัญสำหรับการพัฒนาท้องถิ่น โดยเฉพาะการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพราะความรู้จากการวิจัยทำให้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมภายในชุมชน
 5. สร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ที่มีความสนใจในวิทยาการ สาขาโบราณคดี ธรณีวิทยา วงปีไม้ และมานุษยวิทยากายภาพ โดยสนับสนุน ส่งเสริมและอบรมผู้ช่วยนักวิจัยในสาขาต่างๆ ให้มีศักยภาพในการเขียนบทความทางวิชาการ การพูดในที่สาธารณะ และมีความสามารถในการนำเสนองานในที่ประชุมทางวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศ
 6. เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญสำหรับส่งเสริมการศึกษาโบราณคดี มานุษยวิทยากายภาพ วงปีไม้และสภาพแวดล้อมโบราณ โดยสนับสนุนให้จัดทำ วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรี 1 เล่ม ปริญญาโท 3 เล่ม และปริญญาเอก 1 เล่มสำหรับนักศึกษาโบราณคดีและสาขาที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ
 7. เผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชนทั้งหมด 82 รายการ ในรูปแบบของสารคดีที่เผยแพร่ทางโทรทัศน์ 2 รายการ วิทยุ 1 รายการ ข่าวทางหนังสือพิมพ์ และสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ 12 ชิ้น มีการบรรยาย 8 รายการ มีการนำเสนอบทความในที่ประชุมทางวิชาการภายในประเทศ 21 บทความ และต่างประเทศ 10 บทความ วิทยานิพนธ์ จำนวน 5 เล่ม การเรียน และการฝึกปฏิบัติงานด้านโบราณคดี จำนวน 21 กิจกรรม การเผยแพร่ความรู้ให้กับชุมชนท้องถิ่น จำนวน 2 กิจกรรม

7. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย (ดูรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 8: การเผยแพร่ผลงานวิจัย)

7.1 จัดทำรายงานความก้าวหน้า

1. จำนวน 3 เล่ม (เล่มที่ 1-3)

7.2 จัดการประชุมสัมมนาโต๊ะกลม

เพื่อระดมความคิดเกี่ยวกับงานวิจัย ในวันที่ 8-9 กุมภาพันธ์ 2545 ณ ห้องประชุมนิทรรศการวัดวังศ์สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ตลิ่งชัน

1. เอกสารประกอบการประชุม 1 ชุด

7.3 จัดการประชุมทางวิชาการ

เพื่อเสนอผลงานวิชาการสู่ประชาคมวิชาการ ในวันที่ 20-21 กุมภาพันธ์ 2546 ณ ห้อง 3104 อาคารศูนย์เรียนรวม มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ ภายใต้หัวข้อเรื่อง “คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน”

1. เอกสารประกอบการประชุม 1 เล่ม จำนวน 22 บทความ โดยแบ่งเป็นบทความ
 - ด้านโบราณคดี จำนวน 7 บทความ
 - ด้านมานุษยวิทยากายภาพ จำนวน 4 บทความ
 - ด้านวงปีไม้และสิ่งแวดล้อม จำนวน 5 บทความ
 - ด้านสภาพแวดล้อมโบราณ จำนวน 3 บทความ
 - บทความด้านมานุษยวิทยาที่เสนอโดยผู้ได้รับทุนหลังปริญญาเอก จำนวน 1 บทความ
 - บทความเสนอร่วมในที่ประชุม จำนวน 2 บทความ ซึ่งเป็นบทความทางด้านโบราณคดี
2. รายงานสรุปความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละด้านที่ถอดเทป จำนวน 3 เล่ม

บทที่ 1

ประมวลสถานภาพขององค์ความรู้

ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของการงานโบราณคดีบนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นชายขอบของการศึกษาโบราณคดีในประเทศไทย จัดว่าน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ ด้วยเหตุที่เป็นพื้นที่ที่ทุรกันดารยากแก่การเดินทางเข้าไปยังหมู่บ้านแต่ละแห่ง โอกาสที่จะเจอแหล่งโบราณคดีก็น้อยกว่าบริเวณที่เป็นพื้นที่ราบ ดังนั้นการทำงานจึงต้องใช้ระยะเวลามากกว่าปกติในการค้นหาแหล่งโบราณคดี และการเข้าไปยังแหล่งโบราณคดี จำเป็นต้องเดินขึ้น-ลงเขา เดินในป่าเป็นวันก็ไม่ใช่อุปนิสัยและธรรมเนียมของชาวไทย ประกอบกับการไม่เจอโบราณสถานหรือสิ่งก่อสร้างในพื้นที่แห่งนี้ ทำให้งานโบราณคดีไม่น่าสนใจเท่าที่ควรสำหรับนักวิชาการหรือคนทั่วไป ดังนั้นพื้นที่แห่งนี้จึงไม่ค่อยมีการเข้าไปทำงานค้นคว้าวิจัยอย่างจริงจังและต่อเนื่องโดยนักโบราณคดีชาวไทย ซึ่งผิดกับชาวตะวันตกที่เริ่มเข้ามาศึกษาในพื้นที่แห่งนี้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งก็น่าจะเกี่ยวข้องกับอุปนิสัยและธรรมเนียมตะวันตกในเรื่องของการแสวงหาสิ่งแปลกใหม่และการค้นพบ (Discovery) ข้อมูลใหม่ทางโบราณคดีในดินแดนที่ทุรกันดารหรือไม่มีใครรู้จัก ยิ่งทำงานยากเท่าไร ยิ่งเพิ่มคุณค่าให้กับการค้นพบนั้นเป็นอย่างมาก

โครงการวิจัยเรื่องโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นโครงการที่พัฒนาขึ้นมาจากฐานความรู้เดิมที่มีนักพฤกษศาสตร์ นักวิจัย นักวิชาการ และนักโบราณคดีได้บันทึกประสบการณ์การค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีในยุคต่างๆ ภายในสี่ทศวรรษที่ผ่านมา การทำงานในครั้งนี้เป็นความตั้งใจในการทำงานแบบ “สืบสวนอดีต” ที่จะต้องติดตามผลการค้นคว้าอย่างต่อเนื่อง (Life-time tracking) เพื่อตอบคำถามและสร้างความรู้ใหม่ ถือว่าเป็นการทำงานที่มุ่งแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับเรื่องของคน สังคม และวัฒนธรรมในอดีต

ดังนั้น ก่อนที่จะลงพื้นที่ศึกษา คณะวิจัยด้านต่างๆ ได้สำรวจ ประเมินและประมวลสถานภาพขององค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องแต่ละศาสตร์ ทั้งในด้านทฤษฎี และวิธีวิทยา และความรู้เกี่ยวกับการค้นคว้าวิจัยของอำเภอปางมะผ้าในอดีต เพื่อให้เกิดความเข้าใจธรรมชาติของข้อมูล และมีส่วนช่วยในการวางแผนงานวิจัยให้มีประสิทธิภาพ

การนำเสนอในบทนี้ จะเป็นการประมวลสถานภาพขององค์ความรู้แต่ละศาสตร์โดยสังเขป (รายละเอียดดูใน เรื่องการทบทวนวรรณกรรม จากรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เล่มที่ 2 : ด้านโบราณคดี, เล่มที่ 6: ด้านมานุษยวิทยา กายภาพ และเล่มที่ 7: ด้านวงปีไม้) ดังนี้

1.1 สถานภาพขององค์ความรู้

1.1.1 ด้านโบราณคดี

องค์ความรู้ทางโบราณคดี เป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมในอดีต ทำให้เข้าใจประวัติความเป็นมาของคนในอดีตซึ่งเคยอาศัยอยู่ในพื้นที่สูงของอำเภอปางมะผ้า รวมทั้งรากเหง้าของชุมชนดั้งเดิม เมื่อเปรียบเทียบกับสาขามานุษยวิทยา กายภาพ และวงปีไม้ งานด้านโบราณคดีมีศึกษาค้นคว้าค่อนข้างมากกว่า อาจจะเป็นเพราะมีการบุกเบิกงานในพื้นที่วิจัยมาเป็นเวลาสี่ทศวรรษโดย ดร. เซสเตอร์ กอร์มัน นักโบราณคดีชาวอเมริกันซึ่งเป็น

นักโบราณคดีที่ขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำผีแมน ในอำเภอบางมะฝ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน และทำให้แหล่งโบราณคดีนี้เป็นที่รู้จักของประชาคมโบราณคดีโลก และ ดร. กอร์มัน เป็นบุคคลที่ทำให้แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงเป็นที่รู้จักเช่นเดียวกัน การทำงานของกอร์มันประมาณ พ.ศ. 2509 (Gorman 1970) เป็นระยะเวลาที่การศึกษาโบราณคดีในประเทศไทยเพิ่งจะเริ่มขึ้นอย่างเป็นระบบได้ไม่กี่ปี ภายหลังการขุดค้นโดยคณะสำรวจไทย-เดนมาร์กที่จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อประมาณ พ.ศ. 2500-2505 (จีน อยู่ดี 2529)

รัศมี ชูทรงเดช (2546) ได้ประมวลสถานภาพของความรู้เกี่ยวกับคันคว่าในอำเภอบางมะฝ้า และได้แบ่งพัฒนาการออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ

- 1) งานโบราณคดียุคบุกเบิกในป่าเขาลำเนาไพร
- 2) งานโบราณคดียุคเริ่มต้นของการสำรวจ และ
- 3) งานโบราณคดียุคเปิดพรมแดนความรู้

ในที่นี้ สามารถสรุปพัฒนาการของการศึกษาคันคว่าในพื้นที่สูงของอำเภอบางมะฝ้า ได้ดังนี้ ในยุคบุกเบิกในป่าเขาลำเนาไพร การดำเนินงานมักจะเป็นการทำงานโดยชาวต่างประเทศ และลักษณะงานที่ทำเป็นงานวิจัยคันคว่าสำหรับการเรียนในระดับปริญญาเอก การเข้าศึกษาในพื้นที่ที่ทุรกันดารยังไม่เป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจโดยนักโบราณคดีไทยในช่วงเวลานั้น เนื่องจากงานโบราณคดีในประเทศไทยก็อยู่ในระยะเริ่มต้นของการทำงาน

สำหรับการดำเนินงานในยุคเริ่มต้นของการสำรวจ เป็นการสำรวจถ้ำในวัฒนธรรมโลงไม้เป็นหลักโดยทีมสำรวจชาวออสเตรเลีย และนักโบราณคดีจากกรมศิลปากร เพื่อบันทึกว่ามีหลักฐานทางโบราณคดีอะไรบ้างที่พบ มีงานคันคว่าวิจัยเพียง 2 ชิ้นที่เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์ระดับปริญญาตรี ของภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ศึกษาเรื่องของโลงไม้ และวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย เรื่องร่องรอยการใช้งานของเครื่องมือหินกะเทาะ จากแหล่งโบราณคดีถ้ำปางสูง

และการดำเนินงานในยุคเปิดพรมแดนความรู้เป็นยุคที่เริ่มมีการศึกษาที่ลุ่มลึกเพิ่มมากขึ้น มีการกลับไปศึกษาข้อมูลเดิมที่ขุดค้นโดยเชสเตอร์ กอร์มัน รวมทั้งมีความพยายามในการเชื่อมโยงแหล่งโบราณคดีในระดับภูมิภาค และเชื่อมโยงข้อมูลโบราณคดีกับศาสตร์อื่นๆ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์และจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงเวลานี้เกิดกระแสเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนั้น พื้นที่ในอำเภอบางมะฝ้าจึงได้รับความสนใจและมีการคันคว่าวิจัยมากขึ้น และงานโบราณคดีส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยสถาบันศึกษา

1.1.1.1 ด้านแนวคิดทฤษฎี/ข้อสมมติฐาน

1. แนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural History)

แนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเป็นแนวคิดพื้นฐานของการทำงานโบราณคดี เพราะนักโบราณคดีจำเป็นต้องจัดลำดับยุคสมัยของวัฒนธรรมว่าวัฒนธรรมใดเป็นวัฒนธรรมที่มาก่อน มีคุณลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นอย่างไร อะไรเป็นโบราณวัตถุที่โดดเด่นของวัฒนธรรมนั้น และวัฒนธรรมใดเป็นวัฒนธรรมในสมัยหลัง การเรียงและจัดลำดับวัฒนธรรมต่างๆ เข้าด้วยกันตามเวลานี้ เรียกว่าประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

งานโบราณคดีส่วนใหญ่ที่ดำเนินงานในแม่ฮ่องสอน อาจจะจัดอยู่ในกลุ่มของแนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เพื่อทราบว่าในพื้นที่สูงอำเภอบางมะฝ้า มีการสำรวจแหล่งโบราณคดีที่เป็นตัวแทนของ

ยุคสมัยใดบ้าง การทำงานที่ศึกษาเบื้องต้นเฉพาะประเภทของแหล่งโบราณคดี เช่น กรมศิลปากร (2525) ได้สำรวจแหล่งโบราณคดีประเภทเครื่องมือหินกะเทาะ แหล่งโบราณคดีประเภทโลงไม้ (กรมศิลปากร 2530) เป็นต้น และแยกส่วนในการศึกษาด้านเทคโนโลยี รูปแบบของโบราณวัตถุ เช่น การศึกษารูปแบบโลงไม้ โดยโครงการจัดทำระบบและฐานข้อมูลอำเภอ จังหวัดแม่ฮ่องสอน (จักรินรัฐ นิยมคำ 2542) การศึกษาร่องรอยการใช้งานบนเครื่องมือหินโดยรัชณี บรรณานุกรม (Bannanurag 1988) เป็นต้น

2. แนวคิดเรื่องพัฒนาการของการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์

แนวคิดเรื่องพัฒนาการของการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดที่ ดร. เซสเตอร์ กอร์มันใช้ในการทำงานที่แหล่งโบราณคดีถ้ำผีแมน จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อประมาณ 40 กว่าปีมาแล้ว ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวกระแสของโบราณคดีแนวใหม่ได้รับความนิยมในงานโบราณคดีร่วมสมัย ได้ทำการค้นหากำเนิดกิจกรรมในภูมิภาคต่างๆ เป็นหัวข้อที่ได้รับความสนใจจากนักโบราณคดีในรุ่นนั้น ดังนั้น ฐานความคิดของ ดร. กอร์มันคือแนวทางนิเวศวิทยา (Ecological approach)

ดร. กอร์มันเลือกพื้นที่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเพื่อตรวจสอบข้อสมมติฐานของการเปลี่ยนแปลงจากการดำรงชีพแบบหาอาหารตามธรรมชาติมาเป็นการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ในช่วงสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย-โฮโลซีนตอนต้น (ยุคหินเก่าตอนปลาย-ยุคหินกลาง) โดยตรวจสอบจากรูปแบบการดำรงชีพและการตั้งถิ่นฐาน ที่เปลี่ยนจากการอาศัยอยู่ภายในถ้ำหินปูน มีวิถีชีวิตแบบหาอาหารตามธรรมชาติที่หลากหลายสภาพแวดล้อม (broad spectrum economy) ลงมาอยู่ในที่ราบหุบเขา เริ่มทำการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ และไปยังที่ราบกว้างริมน้ำ แล้วทำกิจกรรม ดร. กอร์มันเลือกขุดค้นแหล่งโบราณคดี 3 แห่งในจังหวัดแม่ฮ่องสอน 2 แห่งอยู่ในอำเภอปางมะผ้า คือแหล่งโบราณคดีถ้ำผีแมน และถ้ำปุงสูง และ 1 แห่งในอำเภอเมือง คือถ้ำผาชัน ผลการวิจัย ดร. กอร์มันเสนอว่ารูปแบบการดำรงชีพที่พบจากแหล่งโบราณคดีในจังหวัดแม่ฮ่องสอนแสดงถึงการปรับตัวก่อนที่มีการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ และกอร์มันเสนอคุณลักษณะ 6 ประการ (Six key traits) สำหรับเป็นข้อสังเกตในเรื่องการปรับตัวของคนก่อนประวัติศาสตร์ ดร. กอร์มันเชื่อว่าพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในประเทศไทย เป็นการปรับตัวที่เกิดขึ้นจากภายในพื้นที่ไม่ได้รับหรือถูกแทนที่โดยวัฒนธรรมจากภายนอก

3. แนวคิดเรื่องระบบการค้าโลก (World System)

แนวคิดที่เป็นที่รับรู้ในหมู่ของนักโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ชาวต่างประเทศ แต่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักในประเทศไทย คือแนวคิดทางเศรษฐกิจเรื่องระบบการค้าโลก ที่เป็นระบบเครือข่ายการค้าโลกภายในภูมิภาคต่างๆ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 (คริสต์ศตวรรษที่ 16) ซึ่งถูกนำมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทยโดย ดร. ปีเตอร์ เกรฟ ขณะที่เขานักศึกษาปริญญาเอก ได้ใช้แนวคิดเรื่องระบบการค้าโลกเพื่อศึกษาระบบการค้าภายในประเทศไทยระหว่างชุมชนที่อยู่บนที่สูงบนแนวเทือกเขาตะวันตกจากแม่ฮ่องสอนมาถึงคาบกับ ชุมชนเมืองที่อยู่บนที่ราบ ในช่วงระหว่างพ.ศ.1543 ถึง พ.ศ.2193 ดร. เกรฟ ใช้เครื่องถ้วยสังคโลก และเครื่องถ้วยจีนเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาความสัมพันธ์นี้

1.1.1.2 ด้านวิธีวิทยา

การประมวลผลความรู้ทำให้ทราบว่าวิธีวิทยาที่ใช้ในการทำงานโบราณคดีในพื้นที่สูงของอำเภอปางมะผ้า ตลอดสี่ทศวรรษที่ผ่านมาจะเห็นพัฒนาการของวิธีวิทยาทางโบราณคดี เน้นเฉพาะเทคนิคการทำงานทางโบราณคดี คือ การสำรวจ การขุดค้น การวิเคราะห์และการประมวลข้อมูล

การสำรวจได้มีการบุกเบิกโดยกอร์มัน ซึ่งเป็นการสำรวจโดยการสุ่มตัวอย่างแบบเป็นไปไม่ได้ (non-probabilistic sampling technique) ที่อาศัยผู้นำทาง และประสบการณ์ในการทำงานของนักโบราณคดี ในการค้นพบแหล่งโบราณคดี ในการสำรวจยุคปัจจุบันก็ยังคงใช้วิธีการสำรวจดังกล่าว และมีการประยุกต์ใช้ภาพถ่ายทางอากาศและแผนที่ทหารในการสำรวจอย่างเป็นระบบโดยโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

งานขุดค้นแหล่งโบราณคดีทั้ง 3 แห่งโดยกอร์มันการขุดค้นอย่างเป็นระบบ มีการร่อนดินด้วยตะแกรง ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการขุดค้นที่เป็นระบบและมีความระมัดระวังในการบันทึกข้อมูล การขุดค้นเป็นการขุดค้นตามชั้นดินธรรมชาติสลับกับชั้นดินสมมติ ซึ่งวิธีการดังกล่าวก็ยังเป็นเทคนิคที่ยังปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน

การวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีประเภทต่างๆ มีการดำเนินงานตั้งแต่การวิจัยของกอร์มัน ได้แก่ การวิเคราะห์กระดูกสัตว์โดย ดร. ชาลส์ ไฮแอ้ม จากมหาวิทยาลัยโอตาโก ประเทศนิวซีแลนด์ มีพัฒนาการของการใช้เทคนิคการวิเคราะห์ร่องรอยการใช้เครื่องมือหินกระเทาะ การวิเคราะห์เศษภาชนะดินเผาด้วยวิธีศิลปารวณ การวิเคราะห์เครื่องเคลือบด้วยวิธีองค์ประกอบของส่วนผสมภายในภาชนะดินเผา ซึ่งส่วนใหญ่พัฒนาการในเรื่องการวิเคราะห์โบราณวัตถุและนิเวศวัตถุจะก้าวหน้ามากในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา

สำหรับการประมวลผลข้อมูล ก็มีพัฒนาการที่ใช้คอมพิวเตอร์และสถิติมาช่วยในการประมวลผลข้อมูล ทั้งในเรื่องของการจัดระบบฐานข้อมูล การบันทึกข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

นอกจากนี้ในยุคปัจจุบัน มีการนำเทคนิคข้อมูลสารสนเทศในทางภูมิศาสตร์ (GIS) มาใช้ในการจัดการข้อมูลของแหล่งโบราณคดีที่ค้นพบจากการสำรวจ โดยโครงการสำรวจและจัดระบบฐานข้อมูลถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.1.2 ด้านมานุษยวิทยากายภาพ

องค์ความรู้ทางมานุษยวิทยากายภาพ เป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับคนในอดีต คนเป็นหลักฐานที่สำคัญของการเกิดวัฒนธรรมในพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า ดังนั้นโครงการวิจัยฯ นี้จึงเห็นความสำคัญของการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องของคนอย่างจริงจัง

การศึกษาโครงกระดูกของคนในประเทศไทยเริ่มต้นโดย ศาสตราจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียร (สุดแสงวิเชียร 2526) เมื่อ พ.ศ. 2504 ที่แหล่งโบราณคดีบ้านเก่า อำเภอเมือง และถ้ำพระ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างไทย-เดนมาร์ก การศึกษาในครั้งนี้ถือว่าเป็นงานบุกเบิกของงานมานุษยวิทยากายภาพในประเทศไทย

สุภาพร นาคบัลลังก์ (2546) ได้สรุปว่า ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา การวิเคราะห์โครงกระดูกมนุษย์ในแหล่งโบราณคดีของประเทศไทย ที่เป็นผลงานของคนไทยส่วนใหญ่ ปรากฏออกมาในรูปแบบของสารนิพนธ์และวิทยานิพนธ์ ของภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (เช่น คุณฤดี คงสุวรรณ 2544; นวรัตน์ แก้วอินทร์ 2542; สุวิมล ภูริพัฒน์พงศ์ 2538; วัฒนา สุภวัน 2529) และเป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาโท-เอกของนักศึกษาชาวต่างประเทศที่มาร่วมชุดค้นโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศกับกรมศิลปากร เช่น จากมหาวิทยาลัยโอตาโก ประเทศนิวซีแลนด์ (Tayles 1999; Wiriyaromp 1984) และ มหาวิทยาลัยฮาวาย (Pietruszewsky 1974) เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีงานที่เกี่ยวข้องกัน เช่นงานวิจัยทางด้านโบราณมานุษยวิทยากายภาพ โดย ดร. เจฟฟรีย์ โป๊ป (Pope 1985) ซึ่งเข้ามาค้นหาร่องรอยของสายพันธุ์โฮโม เอเรคตัส ในจังหวัดลำปาง และคุณสมศักดิ์ ประมาทกิจและคุณวัฒนา สุภวัน (สมศักดิ์ ประมาทกิจและคณะ 2544) ซึ่งศึกษาชิ้นส่วนของซากฟอสซิลของคนจากแหล่งโบราณคดีหาคุปู้ด้ายในจังหวัดลำปาง

เนื่องจากประเทศไทยไม่มีสถาบันใดที่เปิดการเรียนการสอนมานุษยวิทยากายภาพเป็นวิชาเอก ดังเช่นสาขาโบราณคดี ประกอบกับนักมานุษยวิทยากายภาพที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการทำงานหรือค้นคว้าวิจัยกระดูกคนจากแหล่งโบราณคดีมีเพียง 4 คน คือ คุณวัฒนา สุภวัน ซึ่งปัจจุบันกำลังศึกษาระดับปริญญาเอก ทางด้านวิวัฒนาการของคน ที่มหาวิทยาลัยวิทวอเตอร์สเรน ประเทศอาฟริกาใต้ คุณประพิศ ชูศิริ ปัจจุบันเป็นภัณฑารักษ์ ประจำสำนักงานพิพิธภัณฑสถาน กรมศิลปากร อาจารย์วรชัย วิริยารมย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และอาจารย์ ดร. สุภาพร นาคบัลลังก์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สำหรับงานวิจัยด้านมานุษยวิทยากายภาพในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนยังอยู่ในระหว่างการเริ่มต้น มีเพียงรายงานเบื้องต้นของ สุภาพร นาคบัลลังก์ (2540) และงานวิเคราะห์เบื้องต้นของ นัทธมน (เดิมชื่อสุวิมล) ภูริพัฒน์พงศ์ (2542) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่วิเคราะห์กระดูกและฟันคนซึ่งพบจากการสำรวจแหล่งโบราณคดีวัฒนธรรมโลงไม้

ในการทบทวนวรรณกรรมด้านมานุษยวิทยากายภาพ พบว่าไม่มีการค้นคว้าวิจัยของงานด้านนี้อย่างจริงจัง ในอำเภอปางมะผ้ามาก่อนเลย ดังนั้น การประเมินสถานภาพความรู้ จำเป็นต้องมองภาพรวมกว้างจากภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย และภูมิภาคอื่นๆ ของโลก เป็นการเปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจภาพรวมของการศึกษาด้านนี้

1.1.2.1 ด้านแนวคิดทฤษฎี

1. แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวิวัฒนาการของคน

แนวคิดเรื่องวิวัฒนาการของคน เป็นแนวคิดสากลที่นักวิชาการสาขาต่างๆ พยายามอธิบายและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทางชีววิทยาที่ทำให้สายพันธุ์บรรพบุรุษของคนวิวัฒนาการ (Early hominid) มาเป็นคนปัจจุบัน (*Homo sapiens sapiens*) มีความพยายามในการสืบค้นวิวัฒนาการของคนปัจจุบันที่อยู่ในประเทศไทย มีแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญคือ การเข้าแทนที่ของประชากรใหม่ (The replacement model or Eve Hypothesis) และ ความต่อเนื่องทางภูมิภาคของประชากรดั้งเดิม (Multi-regional continuity) แนวคิดแรกเสนอว่าคนปัจจุบันในโลกนี้มีแหล่งกำเนิดที่เดียวคือแอฟริกา ประชากรจากแอฟริกาอพยพไปยังทวีปต่างๆ ในช่วงสมัยไพลสโตซีนตอนกลางเป็นครั้งแรก ซึ่งเป็นรุ่นสายพันธุ์โฮโม เอเรคตัส และอีกครั้งในสมัย

โพลีโตซินตอนปลาย เป็นรุ่นสายพันธุ์โฮโม ซาเปียน ซาเปียน และเข้าแทนที่ประชากรดั้งเดิมที่อยู่ในทวีปต่างๆ

และอีกแนวคิด เสนอว่า ประชากรที่อพยพมาจากแอฟริกาตั้งแต่สมัยโพลีโตซินตอนกลาง มีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องและปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่อยู่ในแต่ละทวีปของโลก ทำให้มีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันไป ดร. เจฟฟรีย์ โป๊ป เข้ามาค้นคว้าวิจัยในประเทศไทยเพื่อตอบปัญหาเกี่ยวกับความต่อเนื่องทางภูมิภาค (Pope 1985)

2. แนวคิดเรื่อง “คนไทย”

การค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องของไทยนั้น มีการศึกษาเป็นเวลากว่าหลายทศวรรษแล้ว ภูเขาเจ้าสำคัญที่จะทำให้เกิดความกระจ่างเกี่ยวกับเรื่อง “คนไทย” คือโครงกระดูกของคน นักมานุษยวิทยาที่ขุดพบจากการใช้หลักฐานทางตรงจากโครงกระดูก คือศาสตราจารย์ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร (2526) ที่เสนอว่าโครงกระดูกที่ขุดค้นได้จากแหล่งโบราณคดีบ้านเก่า กาญจนบุรี อายุประมาณ 4,000 ปีมาแล้ว มีลักษณะทางกายภาพที่ไม่แตกต่างจากคนไทยปัจจุบัน ทำให้เกิดข้อสมมติฐานว่า คนโบราณเหล่านี้จะเป็นบรรพบุรุษของ “คนไทย” และอาจจะอยู่บนผืนแผ่นดินไทยมาตั้งแต่ 4,000 ปีมาแล้ว นอกจากนี้ยังมีความสนใจทางด้านองค์ประกอบพันธุกรรม และใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดเชื้อชาติโดยใช้หลักการตรวจสอบความถี่ของยีนในกลุ่มเลือดต่างๆ (ถาวร วัชรากย์ และคณะ 2539) ผลการวิจัยพบว่า “คนไทย” มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มคนดั้งเดิมในเอเชียอาคเนย์ เช่น มอญ เขมร อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ (สุมิตร ปิติพัฒน์ 2544)

อย่างไรก็ดี ความสนใจเกี่ยวกับการสืบค้นความเป็นมาของ “คนในวัฒนธรรมโลงไม้” ในอำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน น่าจะมีความสัมพันธ์กับความสนใจในเรื่องของ “คนไทย” เพราะเป็นสิ่งที่นักวิชาการและคนทั่วไปเองก็อยากรู้ว่าคนเหล่านี้คือใคร มีลักษณะทางกายภาพอย่างไร เป็นคนชาติพันธุ์เดียวกับคนไทยปัจจุบันหรือแตกต่างจากคนไทยปัจจุบัน แต่น่าเสียดายที่ยังไม่มีตัวอย่างของโครงกระดูกที่สมบูรณ์จากการสำรวจหรือขุดค้นในรอบสี่ทศวรรษที่ผ่านมา จึงมีการศึกษาเบื้องต้นเฉพาะด้านมานุษยมิติโดยนัทธมน ภูริพัฒน์พงษ์ (2542:128-129) ที่วิเคราะห์เบื้องต้นว่ามีลักษณะชิ้นส่วนหัวกะโหลกแตกต่างจากคนไทยปัจจุบัน

1.1.2.2 ด้านวิธีวิทยา

สำหรับวิธีวิทยาที่พบในการศึกษาในทางด้านมานุษยวิทยากายภาพ คือการศึกษาทางด้านมานุษยมิติ และทางด้านชีวภาพ

วิธีการศึกษาทางด้านมานุษยมิติ คือ การศึกษาโครงกระดูกมนุษย์โดยวิธีการวัด เพื่อจัดหมวดหมู่ในเชิงมานุษยวิทยา คือการสังเกตและอธิบายลักษณะทางกายวิภาคของโครงกระดูกด้วยตาเปล่า (Gross Analysis) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาพื้นฐานที่มักจะใช้ในการวิจัยทางด้านมานุษยวิทยากายภาพ

ส่วนการศึกษาทางชีวพันธุกรรม ซึ่งได้แก่ การตรวจสอบ ดีเอ็นเอ (DNA) กลุ่มเลือด และลักษณะทางชีวเคมีอื่นๆ ในร่างกาย ก็เป็นวิธีวิทยาอย่างหนึ่งที่มีเคยมีความพยายามทำการทดลองกับฟัน ที่พบจากการสำรวจในแหล่งวัฒนธรรมโลงไม้ โดยโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำ จังหวัด

แม่ฮ่องสอน อย่างไรก็ตาม เทคนิคการวิเคราะห์ด้วยวิธีอื่นถือเป็นวิธีวิทยาที่ใหม่สำหรับการศึกษาทางโบราณคดีในประเทศไทย และโดยนักวิชาการชาวไทย

1.1.3 วงปีไม้และสิ่งแวดล้อมโบราณ

องค์ความรู้ทางด้านวงปีไม้และสิ่งแวดล้อมโบราณ เป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในอดีต สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมักจะถูกมองว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการปรับตัวของคน และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะวิวัฒนาการของสัตว์และพืช โครงการวิจัยจึงเห็นว่าการค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องสภาพแวดล้อมโบราณมีความจำเป็นสำหรับความเข้าใจเรื่องราวของคนในอดีต

สำหรับการทบทวนวรรณกรรมด้านวงปีไม้และสภาพแวดล้อมโบราณ พบว่าแทบจะไม่มี การค้นคว้าวิจัยของงานด้านนี้โดยตรงในอำเภอปางมะผ้ามาก่อนเลย มีเพียงงานของนาฏสุดา ภูมิจันทร์ ที่วิจัยเกี่ยวกับวงปีไม้ของไม้สักในภาคเหนือของประเทศไทย 5 จังหวัด ครอบคลุมจังหวัดแม่ฮ่องสอน ลำพูน แพร่ ตากและลำปาง และงานของไมเคิล บาร์เบตตี (Grave et al. 1994) ซึ่งนำชิ้นส่วนของโลงไม้ และเจาะไม้จากโลงไม้ไปหาอายุคาร์บอน 14 แต่ก็ไม่มีรายงานผลการศึกษายละเอียดเกี่ยวกับวงปีของโลงไม้ ดังนั้น การประเมินสถานภาพความรู้ จำเป็นต้องมองภาพรวมกว้างจากภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย และภูมิภาคอื่นๆ ของโลก เป็นการเปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจภาพรวมของการศึกษาด้านนี้

1.1.3.1 ด้านแนวคิดทฤษฎี

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพของภูมิอากาศในช่วงไพลสโตซีนตอนปลาย

การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในบริบทของโลกในช่วงไพลสโตซีนหรือยุคน้ำแข็ง ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ และชีวภาพ ผลการศึกษาพบว่าในช่วง 40,000 ปีมาแล้ว มีความแปรปรวนของสภาวะอากาศภายในโลก ซึ่งสลับกับภาวะของความคงที่ จนกระทั่งเมื่อประมาณ 11,000 ปีมาแล้ว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เรียกว่า The Younger Dryas Interval มีหลักฐานแสดงว่าอากาศค่อนข้างแห้งแล้ง มีการลดจำนวนพื้นที่ของป่าไม้ในโลก ขณะเดียวกันก็มีการขยายพื้นที่แบบทะเลทรายในออสเตรเลีย แอฟริกา ตะวันออกกลาง อินเดีย และอเมริกาใต้

แต่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังไม่มีข้อมูลชัดเจนที่แสดงว่าภายในแผ่นดินมีสภาพแวดล้อมเป็นอย่างไรมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่าจะมีสภาพแวดล้อมเหมือนกับปัจจุบัน ซึ่งแสดงว่าการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศจะน้อยมาก และไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั่วไป หรือว่ามีลักษณะสภาพแวดล้อมเป็นป่าสะวันนา แห้งแล้ง เหมือนกับทวีปแอฟริกา โดยเฉพาะพื้นที่แผ่นดินซุนดาที่เคยเป็นอ่าวไทยมาก่อน น่าจะมีอากาศที่แล้งยาวนาน และมีการลดปริมาณของน้ำฝน ซึ่งแสดงว่าได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในบริบทของโลก (Bellwood 1997; Hutterer 1985; Pope 1985)

1.1.3.2 ด้านวิธีวิทยา

วิธีวิทยาที่ช่วยในการศึกษาสภาพแวดล้อมโบราณแบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ เทคนิคด้านวงปีไม้ และ ละอองเรณูวิทยา สำหรับการศึกษาวงปีไม้ นั้น ในประเทศไทยมีการศึกษาวงปีของไม้สัก และ ไม้สน เพราะมีเส้นวงปีที่ชัดเจนที่ตอบสนองต่อปริมาณน้ำฝนและอุณหภูมิ เทคนิควิธีด้านวงปีไม้ ช่วยสร้าง เส้นดัชนีวงปีไม้ และสร้างเส้นภูมิอากาศในอดีต ซึ่งสามารถจะใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบภูมิอากาศในปัจจุบัน และอดีต (นาฏสุดา ภูมิจำนงค์ 2546; Bradley 1999)

ส่วนเทคนิคการวิเคราะห์ละอองเรณู เป็นการวิเคราะห์ละอองเรณูและสปอร์ของพืชที่สะสมอยู่ใน ดิน เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับพืชพรรณ และสภาพภูมิอากาศในอดีต (นาฏสุดา ภูมิจำนงค์ 2546)

1.2 สรุป

ในการค้นคว้าทางโบราณคดี วิธีการศึกษาวิจัยเพื่อตอบคำถามเรื่องราวของคนในอดีต (Deductive approach) ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานโดยนักวิชาการชาวต่างประเทศที่เป็นนักศึกษาระดับปริญญาเอก ซึ่งมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องของการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ และระบบการค้าโลก ซึ่งมีแนวคิดทฤษฎีจากทางตะวันตกและต้องการ เข้ามาตรวจสอบข้อสมมติฐานกับหลักฐานทางโบราณคดีในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ส่วนการศึกษาโดยการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น (Inductive approach) มักจะเป็นการดำเนินงานของทั้งชาว ต่างประเทศและชาวไทย เพื่อสำรวจให้ทราบว่า ในพื้นที่ศึกษามีหลักฐานทางโบราณคดีอะไร อายุสมัยเท่าไร ลักษณะการทำงานที่เป็นสหวิทยาการ และรวบรวมความรู้พื้นฐานจากหลายด้านในพื้นที่แม่ฮ่องสอน คือ โครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน การทำงานโบราณคดีในโครงการโบราณคดี บนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงมีฐานข้อมูลที่ดีและพัฒนางานโดยการต่อยอดงานวิจัยจาก โครงการเดิม และได้ทำงานประสานวิธีการวิจัยแบบอุปนัย (Inductive approach) และแบบนิรนัย (Deductive approach)

ส่วนการค้นคว้าทางด้านมานุษยวิทยากายภาพ และวงปีไม้ แม้ว่างานทางด้านมานุษยวิทยากายภาพก็มีการ เริ่มต้นการทำงานในระดับพื้นฐาน มีการรวบรวมข้อมูลโดยโครงการสำรวจและจัดระบบฐานข้อมูลอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ก็อาจจะจัดได้ว่าแทบจะไม่มีการศึกษาค้นคว้าในสองสาขาอย่างจริงจังเลย ดังนั้นการทำงานวิจัยทางด้าน มานุษยวิทยากายภาพและวงปีไม้ของโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงจึงจัดว่าเป็นงานบุกเบิก

บทที่ 2

การวิจัยแบบสหวิทยาการ

การวิจัย “โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” เป็นโครงการวิจัยแบบสหวิทยาการ ที่บูรณาการ (Integrated approach) ความรู้จากศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกันได้แก่ โบราณคดี มานุษยวิทยา วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และธรณีวิทยา ฯลฯ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับเรื่องสภาพแวดล้อมและความเป็นมาของชุมชนและวัฒนธรรมบนพื้นที่สูงในเขตร้อนแบบฤดูกาล ซึ่งไม่ค่อยมีการศึกษาอย่างลุ่มลึกมาก่อน องค์ความรู้นี้จะทำให้เกิดความเข้าใจในความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมในอดีต ซึ่งสามารถจะนำมาใช้เปรียบเทียบกับสภาพการณ์ของสภาพแวดล้อมในปัจจุบันได้

โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบโจทย์การวิจัย 3 ประการคือ

1. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับคน วัฒนธรรม และสังคมในอดีต อันจะให้เกิดความเข้าใจถึงพัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรมของคนที่อยู่บนพื้นที่สูง
2. เพื่อสร้างศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมโบราณ
3. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อมในอดีต

ในบทนี้ จะนำเสนอผลของการวิจัยแต่ละด้าน ซึ่งพยายามจะตอบคำถามวิจัยหลักของโครงการฯ โดยการวางแผนงานวิจัยในแต่ละทีมวิจัยจะมีความแตกต่างกันไปตามธรรมชาติของสาขา ดังนี้

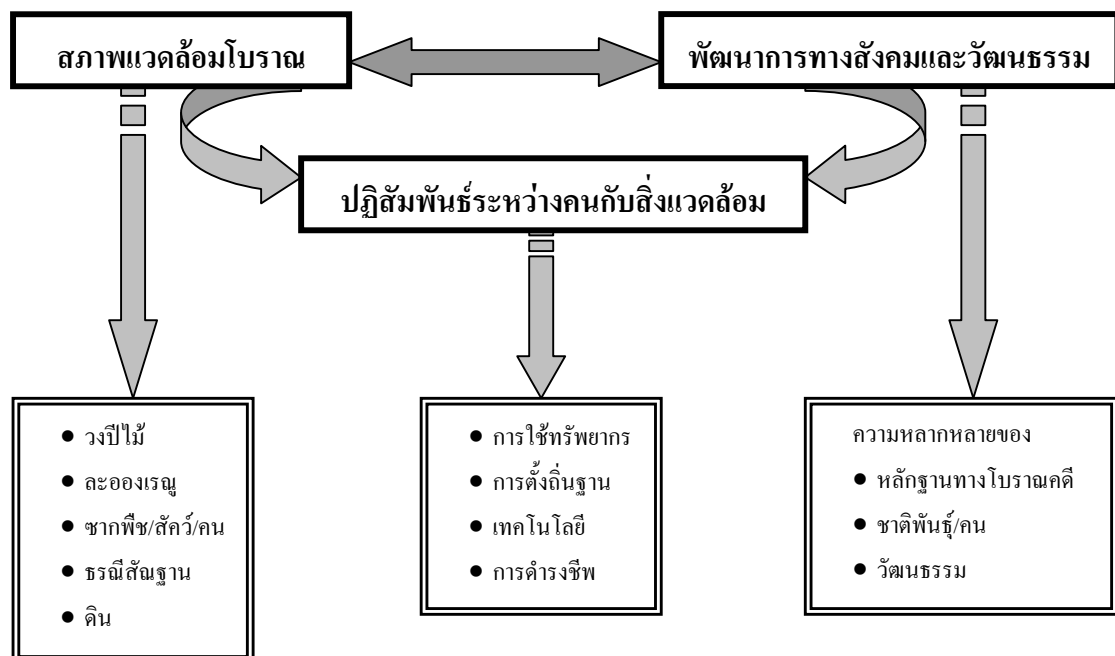
2.1 การดำเนินงานตามวิธีวิทยาของแต่ละสาขา

2.1.1 ด้านโบราณคดี

2.1.1.1 คำถามหลักของการวิจัยทางโบราณคดี

1. สภาพแวดล้อมในอดีตของอำเภอปางมะผ้าเป็นอย่างไร
2. พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในอดีตเป็นอย่างไร
ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเริ่มเกิดขึ้นเมื่อไหร่
มีลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นอย่างไร
3. การปรับตัวของคน สังคมและวัฒนธรรมของคนที่ย้ายอยู่ในพื้นที่สูงในช่วงสมัย
ไพลสโตซีนตอนปลายกับสมัยโฮโลซีนเป็นอย่างไร

โบราณคดีบนพื้นที่สูง

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงกรอบความคิดของการวิจัยแบบสหวิทยาการ

2.1.1.2 ขั้นตอนและการดำเนินงาน

1. การทบทวนวรรณกรรม เพื่อสำรวจสถานะภาพของความรู้ทางด้านโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
 - ทบทวนเอกสารจำนวน 66 ชิ้น
2. การสำรวจทางโบราณคดีนอกเหนือจากแหล่งโบราณคดีที่เป็นถ้ำที่ได้สำรวจมาแล้ว โดยเฉพาะบริเวณที่ราบในหุบเขา สันเขา เพื่อศึกษาการปรับตัวของคนในอดีตบนพื้นที่สูง ได้แก่ ระบบการตั้งถิ่นฐานโดยเฉพาะแหล่งที่อยู่อาศัย การใช้พื้นที่ และทรัพยากรธรรมชาติ และการดำรงชีพ
 - สำรวจแหล่งโบราณคดี จำนวนทั้งหมด 31 แห่ง แบ่งออกเป็นแหล่งโบราณคดีประเภทที่อยู่อาศัย จำนวน 5 แห่ง ที่พักชั่วคราว จำนวน 8 แห่ง ที่ฝังศพในวัฒนธรรมโลหะ จำนวน 5 แห่ง แหล่งผลิตเครื่องมือหินกะเทาะ จำนวน 2 แห่ง แหล่งวัตถุดิน จำนวน 1 แห่ง แหล่งโบราณ

สถาน จำนวน 7 แห่ง และไม่สามารถระบุประเภทของแหล่งโบราณคดี
อีก 3 แห่ง

3. ขุดค้นทางโบราณคดี 2 แห่ง เพื่อเป็นตัวแทนของยุคสมัย/วัฒนธรรม แล้วนำมาใช้
เปรียบเทียบกับแหล่งโบราณคดีที่พบจากการสำรวจภายในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า
ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 1,210.45 ตารางกิโลเมตร และเพื่อศึกษาประวัติการเข้าอยู่
อาศัยของคนในระยะเวลาต่างๆ กัน และศึกษาระบบวัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อม
โบราณ
 - ขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่ และแหล่งโบราณคดีเพิงผาล้อด
อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
4. การวิเคราะห์แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ และนิเวศวัตถุต่างๆ (เช่น กระดูกสัตว์
เมล็ดพืช ละอองเรณู) ในห้องปฏิบัติการ เพื่อนำผลการวิเคราะห์ไปตอบคำถาม
เกี่ยวกับเรื่องสังคมและวัฒนธรรมในอดีต ได้แก่การตั้งถิ่นฐาน ชีวิตความเป็นอยู่
โครงสร้างทางสังคม สภาพแวดล้อมโบราณ เป็นต้น
 - วิเคราะห์เครื่องมือหินกะเทาะ
 - วิเคราะห์เศษภาชนะดินเผาทางกายภาพ และวิธีศิลปกรรมเพื่อดูองค์
ประกอบภายใน
 - วิเคราะห์กระดูกสัตว์ และเปลือกหอย
 - วิเคราะห์ส่วนประกอบของเครื่องมือเหล็ก

2.1.2 ด้านมานุษยวิทยากายภาพ

2.1.2.1 คำถามหลักของการวิจัยทางมานุษยวิทยากายภาพ

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของคนในอดีต ว่ามีลักษณะอย่างไร

2.1.2.2 ขั้นตอนและการดำเนินงาน

1. การทบทวนวรรณกรรม เพื่อสำรวจสถานภาพของความรู้ทางด้านมานุษยวิทยา
กายภาพที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
 - ทบทวนเอกสารจำนวน 39 ชิ้น
2. การวิเคราะห์โครงกระดูกและฟันคนที่ได้จากการสำรวจและขุดค้นแหล่ง
โบราณคดี เพื่อนำมาพิจารณากับโครงกระดูกและฟันทางโบราณคดีที่ได้รับการ
วิเคราะห์จากแหล่งโบราณคดีอื่นๆ แล้วนำผลวิเคราะห์มาพิจารณาถึงลักษณะทาง
กายภาพของคนแต่ละสมัย สุขภาพ และโรคภัยไข้เจ็บ
 - วิเคราะห์ทางกายภาพของโครงกระดูกจำนวน 3 โครง ที่พบจากการ
ขุดค้นในแหล่งโบราณคดี
 - วิเคราะห์ฟันจากการสำรวจ จำนวน 111 ซี่

- วิเคราะห์พื้นจากการขุดค้น จำนวน 438 ซี่
- 3. เปรียบเทียบผลการศึกษาที่ได้จากการสำรวจและการขุดค้น เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ของคนในอดีตว่าเป็นประชากรกลุ่มเดียวกันหรือไม่ โดยพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพ
 - ยังไม่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลที่ได้จากการสำรวจกับการขุดค้น

2.1.3 ด้านวงปีไม้

2.1.3.1 คำถามหลักของการวิจัยทางวงปีไม้

1. เพื่อกำหนดอายุของโลงไม้เพื่อกำหนดอายุโดยวิธีวงปีไม้ และใช้สำหรับสร้างภาพสิ่งแวดล้อมในอดีต
2. เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลของวงปีไม้กับข้อมูลอื่น ๆ ที่ได้จากการขุดค้น เพื่อเชื่อมโยงสัมพันธ์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในอดีต
3. เพื่อตีความเรื่องวัฏจักรการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมอดีตจากวงปีไม้

2.1.3.2 ขั้นตอนและการดำเนินงาน

1. การทบทวนวรรณกรรม เพื่อสำรวจสถานภาพของความรู้ทางด้านวงปีไม้ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย รวมทั้งศึกษาข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน และอดีตในพื้นที่ศึกษา
 - ทบทวนเอกสาร จำนวน 54 ชิ้น
2. สำรวจและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะป่าไม้
 - เก็บตัวอย่างดินไม้ปัจจุบัน จำนวน 195 ตัวอย่าง
3. กำหนดอายุของโลงไม้เพื่อกำหนดอายุโดยวิธีวงปีไม้ และใช้สำหรับสร้างภาพสิ่งแวดล้อมในอดีต
 - การกำหนดอายุของโลงไม้ใช้วิธีการศึกษาเปรียบเทียบ (Relative dating) จากตัวอย่างของหัวโลงที่มีการกำหนดอายุด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ไม่ได้นำตัวอย่างหัวโลงไปกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์
 - เก็บตัวอย่างของไม้จากแหล่งโบราณคดี จำนวน 167 ตัวอย่าง
4. สังเคราะห์ข้อมูลของวงปีไม้กับข้อมูลอื่นๆ ที่ได้จากการขุดค้น เพื่อเชื่อมโยงสัมพันธ์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในอดีต
 - สังเคราะห์ผลการศึกษาจากวงปีไม้ร่วมกับผลการศึกษาของละอองเรณูและกระดูกสัตว์ที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดี
5. ตีความเรื่องวัฏจักรการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมอดีตจากวงปีไม้

- ทัศนคติของการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในอดีตจากตัวอย่างของ โลงไม้ พบว่าสภาพภูมิอากาศมีฤดูกาลที่ชัดเจนและป่าไม้คงไม่แตกต่างไปจากปัจจุบัน แต่มีอุดมสมบูรณ์กว่า ในช่วงระหว่าง 57 ปีก่อนพ.ศ. ถึง พุทธศตวรรษที่ 14

2.2 กิจกรรมและการดำเนินงานของโครงการ

2.2.1 การประชุมย่อย

การประชุมย่อยภายในทีมวิจัยได้ทำอย่างสม่ำเสมอ โดยหัวหน้าโครงการเป็นผู้ประสานงาน ส่วนใหญ่จะประชุมเพื่อหารือและเสนอความก้าวหน้าของการทำงานแต่ละทีมในระหว่างที่ออกปฏิบัติงานภาคสนามในอำเภอปางมะผ้า เพราะมีโอกาสใช้เวลาอยู่ร่วมกันได้นานกว่าการประชุมกันในเมือง นอกจากนี้ผู้ช่วยนักวิจัยยังมีโอกาสได้พบกันและทำความเข้าใจกับการทำงานของแต่ละสาขา บางกรณีก็มีการช่วยทำงานเช่น ผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดีช่วยเก็บข้อมูลให้กับทีมมานุษยวิทยาและวงปีไม้ ผู้ช่วยนักวิจัยด้านมานุษยวิทยาช่วยทีมโบราณคดีขุดค้น

การประชุมกันอย่างสม่ำเสมอทำให้หัวหน้าโครงการวิจัยสามารถติดตามงานวิจัยแต่ละทีมได้ และสามารถควบคุมการทำงานให้อยู่ในแผนงานที่แต่ละทีมวิจัยได้วางไว้ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางมาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานวิจัยจำนวน 20 คน

2.2.2 การจัดประชุมโต๊ะกลม

เมื่อโครงการดำเนินงานมา 1 ปี จึงได้จัดให้มีการประชุมระดมความคิด และตรวจสอบการทำงานของโครงการฯ ว่าสามารถทำการวิจัยได้ตามแผนงานที่ตั้งไว้หรือไม่ โดยจัดประชุมวันที่ 8-9 กุมภาพันธ์ 2546 ณ ห้องประชุมนิทรรศการวัดวังสัจ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร คลังชัน

โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และข้อมูลระหว่างนักวิชาการชาวไทยและต่างประเทศที่ดำเนินงานวิจัยในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เพื่อเผยแพร่ข้อมูลจากการดำเนินงานปีที่ 1 และร่วมกันอภิปราย วิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งอภิปรายปัญหาและอุปสรรค และเสนอแนวทางแก้ไขจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน
3. เพื่อสังเคราะห์และเชื่อมโยงงานวิจัยแต่ละด้าน เพื่อให้สามารถประมวลและสังเคราะห์องค์ความรู้สำหรับปรับใช้ในการคืนความรู้สู่ท้องถิ่นในอนาคต

2.2.3 การจัดประชุมทางวิชาการ

โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขณะที่ยังดำเนินงานมาใกล้จะเสร็จสิ้นระยะเวลา 2 ปี (สิ้นสุดโครงการวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2546) จึงจะจัดให้มีประชุมทางวิชาการ เมื่อวันที่ 20-21

กุมภาพันธ์ 2546 ณ ห้องประชุม 3104 อาคารศูนย์เรียนรวม มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ เพื่อระดมความคิดจากนักวิชาการสาขาต่างๆ และนำเสนอผลงานการวิจัยต่อประชาคมวิชาการ

โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อเผยแพร่ผลการดำเนินงานของโครงการวิจัยเรื่องโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนสู่สาธารณชน
2. เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลกับนักวิชาการในสาขาโบราณคดี มานุษยวิทยาภาพถ่าย สิ่งแวดล้อมและสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. เพื่อนำเอาผลการสังเคราะห์และเชื่อมโยงงานวิจัยในแต่ละด้าน มาประมวล และสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อนำไปปรับใช้ในการค้นคว้าความรู้สู่ชุมชนท้องถิ่นในอนาคต
4. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องการปรับตัวของคน และสภาพแวดล้อมโบราณกับภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทยและของโลกที่อยู่ในเขตร้อน
5. เพื่อเป็นเวทีที่ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ ดังเห็นได้จากการจัดประชุมทางวิชาการเรื่อง “คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ที่มีบทความเสนอต่อที่ประชุม จำนวน 22 บทความ โดยเป็นบทความของผู้วิจัยจำนวน 9 บทความ และผู้ช่วยนักวิจัย จำนวน 11 บทความ และบทความร่วมเสนอในที่ประชุม 2 บทความ

2.2.4 การจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการฯ ใช้ระยะเวลาประมาณ 3 เดือนในการจัดเตรียมรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ หัวหน้าโครงการพิจารณาเห็นว่าผลการวิจัยแต่ละสาขามีข้อมูลค่อนข้างจะมาก จึงควรแยกเป็นเล่ม เนื่องจากผลการวิจัยทางด้านโบราณคดีมีเนื้อหาและข้อมูลที่ค้นพบค่อนข้างจะมาก จึงจัดแบ่งรายงานตามประเภทของงานเช่นสำรวจ และขุดค้น เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพของการประมวลและสรุปผลงานแต่ละประเภท ดังนั้นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ด้านโบราณคดีจึงถูกแบ่งออกเป็น 4 เล่ม

โดยสรุป รายงานฉบับสมบูรณ์ มีจำนวนทั้งหมด 8 เล่ม คือ

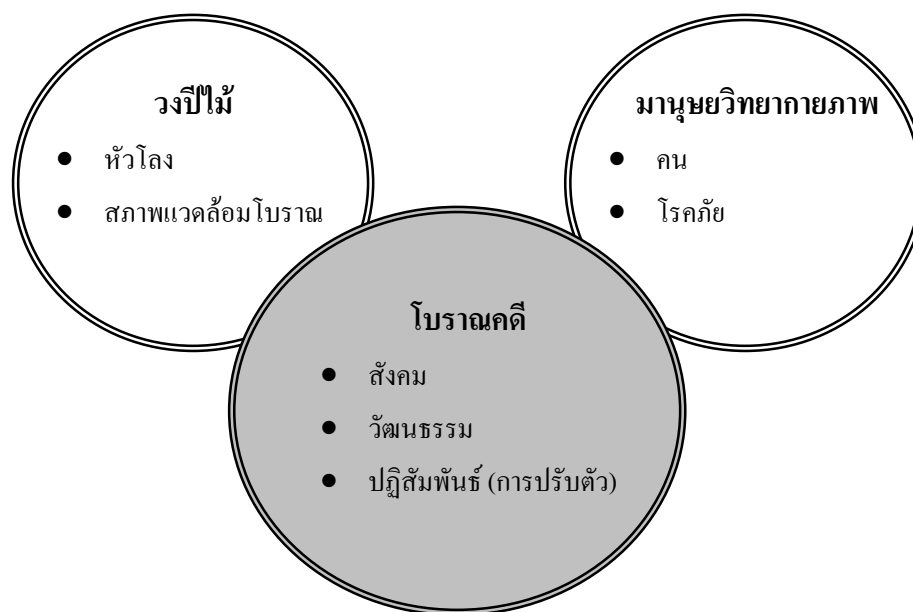
1. เล่มที่ 1 เป็น รายงานสรุปภาพรวมของโครงการวิจัย
2. เล่มที่ 2 เป็น รายงานภาพรวมของงานโบราณคดี
3. เล่มที่ 3 เป็น รายงานการสำรวจ
4. เล่มที่ 4 เป็น รายงานการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่
5. เล่มที่ 5 เป็น รายงานการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาลอด
6. เล่มที่ 6 เป็น รายงานด้านมานุษยวิทยาภาพถ่าย
7. เล่มที่ 7 เป็น รายงานด้านวงปีไม้
8. เล่มที่ 8 เป็น รายงานการเผยแพร่งานวิจัยและใช้ประโยชน์

สำหรับการจัดทำต้นฉบับรายงานฉบับสมบูรณ์ หัวหน้าโครงการวิจัยจะทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ
คุณภาพรวมและการจัดรูปเล่มทั้งหมด ส่วนผู้วิจัยแต่ละด้านจะเป็นบรรณาธิการ ตรวจสอบแก้ไขงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ของ
แต่ละด้าน แล้วส่งมาให้หัวหน้าโครงการวิจัยที่ส่วนกลางเพื่อรวบรวม เพิ่มเติมข้อมูลหรือรูปภาพ และจัดรูปแบบให้
เป็นแบบเดียวกัน โดยมีผู้ช่วยนักวิจัยด้านโบราณคดีเป็นผู้ที่จัดรูปเล่มและตรวจproof

บทที่ 3

บูรณาการวิจัยแบบสหวิทยาการ

การบูรณาการผลการวิจัยจากงานด้านโบราณคดี มานุษยวิทยา และวงปีไม้ เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ทั้งสำหรับศาสตร์แต่ละด้านเป็นเรื่องที่ยาก เพราะแต่ละศาสตร์มีลักษณะธรรมชาติของการทำงานที่แตกต่าง การหลอมรวมและสังเคราะห์ข้อมูลแต่ละด้านเข้าด้วยกัน จึงเป็นเรื่องที่จะต้องหาจุดร่วมในการวิจัยอย่างชัดเจนให้ได้ แผนภูมิจำลองด้านล่างแสดงถึงการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของแต่ละศาสตร์ ซึ่งมีเป้าหมายในการศึกษาเรื่องราวในอดีต โดยใช้แนวคิดทฤษฎีและวิธีวิทยาของแต่ละศาสตร์ ในการวางแผนงานวิจัยและรวบรวมข้อมูล

แผนภูมิที่ 3.1 แผนภูมิจำลองเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์

สำหรับบทความนี้ จะนำเสนอบทสรุปขององค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยโดยสังเขป ซึ่งเป็นการบูรณาการผลการวิจัยเบื้องต้นจากงานด้านโบราณคดี มานุษยวิทยากายภาพ และวงปีไม้ โดยลำดับหัวข้อดังนี้ 1) สภาพแวดล้อมโบราณ 2) คน สังคม และวัฒนธรรม และ 3) การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม

3.1 สภาพแวดล้อมโบราณ

ในการศึกษาสภาพแวดล้อมโบราณ มีการเชื่อมโยงผลการวิจัยด้านโบราณคดีและวงปีไม้ ทำให้ทราบเบื้องต้นว่า การเปลี่ยนแปลงในระดับภูมิภาคภายในอำเภอปางมะผ้าสอดคล้องกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงของ

ภูมิภาคอื่นๆ คือมีอากาศหนาวเย็น และชุ่มชื้น ป่าไม้อุดมสมบูรณ์และหนาแน่นในช่วงสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย-โฮโลซีนตอนต้น แต่ในระดับจุลภาคพบว่าระบบนิเวศย่อยของเฉพาะแหล่งโบราณคดีมีการเปลี่ยนแปลงของประเภทของป่าไม้ สมัย โฮโลซีนตอนปลายเป็นสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยคน เช่น มีการตัดไม้ และล่าสัตว์ขนาดใหญ่เพื่อการค้า ทำให้ส่งผลกระทบต่ออุณหภูมิและปริมาณน้ำฝน ซึ่งส่งผลต่อการเจริญเติบโตของป่าไม้และความหนาแน่นของต้นไม้ภายในพื้นที่ เกิดป่าเสื่อมโทรมขึ้น สัตว์ขนาดใหญ่สูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ เช่นสัตว์ตระกูลวัว/ควาย กวาง ช้าง เสือ เป็นต้น

ข้อมูลพื้นฐานของสภาพแวดล้อมโบราณในแต่ละช่วงเวลา ทำให้ทราบว่าพื้นที่สูงในอำเภอบางมะฝ้ามีความหลากหลายของชนิดของพืชและสัตว์มากกว่าปัจจุบัน และเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ทำให้มีข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการตรวจสอบข้อสมมติฐานเกี่ยวกับการเกิดกิจกรรมได้ โดยเฉพาะข้อสมมติฐานที่เสนอว่ากิจกรรมเกิดจากการปรับตัวในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น จึงเป็นเรื่องน่าสืบค้นว่าการเพาะปลูกและการกสิกรรมเกิดขึ้นเมื่อใดในลำดับพัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรมในภูมิภาคนี้ (Gorman 1970)

3.2 คน สังคม และวัฒนธรรม

3.2.1 คน

การทำงานทางด้านมานุษยวิทยากายภาพ เน้นการวิเคราะห์กระดูกและฟันคนที่ได้จากการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีบนพื้นที่สูง อำเภอบางมะฝ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการศึกษาปรากฏว่า พบฟันที่จัดจำแนกได้รวมทั้งสิ้น 550 ซี่ เป็นฟันผู้ใหญ่จำนวน 509 ซี่ และฟันเด็กจำนวน 41 ซี่ ประเมินว่าเป็นฟันจากโครงกระดูกผู้ใหญ่จำนวน 58 โครง และโครงกระดูกเด็กจำนวน 12 โครง ลักษณะฟันคนโบราณที่บางมะฝ้าคล้ายกับกลุ่มคนเอเชียอาคเนย์ มากกว่ากลุ่มคนเอเชียตะวันออก โดยมีสัดส่วนของฟันสึกมากกว่าฟันในอัตราเดียวกับกลุ่มคนในสังคมเก็บอาหาร และล่าสัตว์ หรือเป็นสังคมกึ่งเก็บล่าหาอาหารผสมเกษตรกรรม

นอกจากนี้ยังมีการขุดค้นพบโครงกระดูกมนุษย์ 3 โครง โดยพบที่เพิงผาบ้านไร่ 1 โครง และที่เพิงผาถ้ำลอด 2 โครง โครงกระดูกทั้งสามจัดอยู่ในสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (Late Pleistocene) ถึงสมัยโฮโลซีนตอนต้น (Early Holocene) โครงกระดูก 2 โครงที่ถูกฝังอยู่ในท่าอตัว เป็นโครงกระดูกของเพศชายวัยกลางคน ส่วนรายละเอียดอื่นๆ ยังอยู่ในระหว่างการดำเนินการวิเคราะห์ เนื่องจากโครงกระดูกอยู่ในสภาพที่ไม่สมบูรณ์และจำเป็นต้องทำการศึกษาเปรียบเทียบกับโครงกระดูกที่มีอายุร่วมสมัยจากแหล่งโบราณคดีถ้ำหมอบี๋ จังหวัดกระบี่

3.2.2 พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรมในช่วงไพลสโตซีนตอนปลาย-โฮโลซีนตอนต้น (22,190-7,660 ปีมาแล้ว) เป็นสังคมระดับกลุ่มชนขนาดเล็กที่หาอาหารตามธรรมชาติ ยังไม่มีการแบ่งชนชั้น และมีเคลื่อนย้ายบ่อย ลักษณะทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นคือ เครื่องมือหินกะเทาะ

สังคมและวัฒนธรรมสมัยโฮโลซีนตอนกลาง (5,360-2,995 ปีมาแล้ว) เป็นสังคมระดับกลุ่มชน มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีที่ชัดเจนคือการทำเครื่องมือขวานหินขัดและภาชนะดินเผาเนื้อดิน มีการอยู่อาศัยที่นานแต่ก็ยังมีเคลื่อนย้ายอยู่

และสมัยโฮโลซีนตอนปลาย (57 ปีก่อนพ.ศ. ถึงพุทธศตวรรษที่ 22) เป็นสังคมระดับชนเผ่าที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ มีการแบ่งระดับของคนในสังคมคือ หัวหน้าของโคตรตระกูลและสมาชิกในครอบครัวของสายตระกูล และมีการแบ่งหน้าที่การทำงานเฉพาะทาง เริ่มปรากฏความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน วัฒนธรรมเด่นได้แก่ วัฒนธรรมโลงไม้ วัฒนธรรมเนินดินรูปวงกลม และวัฒนธรรมร่วมสมัยประวัติศาสตร์ล้านนา ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือแม้จะมีการเกิดวัฒนธรรมใหม่ในพื้นที่นี้ แต่ยังคงมีเค้าของรูปแบบของวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมอยู่ เช่น การใช้พื้นที่ตามเพิงผา สันเขา หรือการทำเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากหิน เป็นต้น

3.3 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมจะนำเสนอในภาพรวม ไม่ได้ลงรายละเอียดตามยุคสมัย (ดูรายละเอียดในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เล่มที่ 2-7)

3.3.1 การตั้งถิ่นฐาน

การปรับตัวของคนบนพื้นที่สูงในเรื่องการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยไพลสโตซีนตอนปลายมีหลายรูปแบบ คือ การตั้งถิ่นฐานชั่วคราว การตั้งถิ่นฐานแบบกึ่งถาวร และการตั้งถิ่นฐานแบบถาวร มีการใช้พื้นที่ในถ้ำ เพิงผา ที่โล่ง บริเวณสันดอย เิงเขา ที่ราบหุบเขา ที่ราบริมน้ำ และริมน้ำ

แนวทางการเลือกตั้งถิ่นฐานบริเวณใดตั้งแต่อดีต จนกระทั่งสมัยวัฒนธรรมล้านนา มักเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรในการอุปโภค บริโภค ความปลอดภัยจากสัตว์ร้าย และเป็นสถานที่ที่มีลักษณะที่ทำบังฝน แดด และความหนาวเย็น

3.3.2 การดำรงชีพ

การปรับตัวในเรื่องการดำรงชีพ ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม เช่น มีการคัดเลือกและล่าสัตว์ที่หลากหลายชนิด ซึ่งอยู่ในป่าที่หลากหลายประเภท มีการหาอาหารตามฤดูกาล หรือมีความรู้เกี่ยวกับป่าไม้เป็นอย่างดี เช่นการคัดเลือกไม้ เพื่อทำโลงไม้ หรือมีการติดต่อและแลกเปลี่ยนกับคนจากภายนอกพื้นที่ เช่น การพบโบราณวัตถุประเภทลูกปัด หอยเบี้ย ซึ่งไม่ได้เป็นของที่ผลิตภายในพื้นที่

3.3.3 ความเชื่อ

ความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อเรื่องผี และพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ความเชื่อเรื่องผีนั่นน่าจะปรากฏตั้งแต่สมัยไพลสโตซีนตอนปลาย และสืบเนื่องมาจนกระทั่งวัฒนธรรมสมัยเนินดินเป็นรูปวงกลม และมีร่องรอยการเปลี่ยนไปรับพุทธศาสนาในสมัยวัฒนธรรมล้านนา การเลือกตั้งพื้นที่เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาก็เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยเฉพาะการเลือกตั้งบริเวณที่ลุ่มน้ำสลับกันและเป็นเนินสูง

พิธีกรรมของความตายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ได้แก่การเลือกพื้นที่ฝังศพ มักจะเป็นถ้ำหรือเพิงผา หรือสันดอยของภูเขาสูง หรือมีคติที่ไม่สามารถรู้ได้จากภายนอกว่าเป็นสุสาน ตำแหน่งที่ตั้งมักจะเป็นพื้นที่ซึ่งสามารถมองเห็นทัศนียภาพได้กว้างไกล ไม่มีอะไรบังด้านหน้า

3.3.4 เทคโนโลยี

สำหรับการปรับตัวด้านเทคโนโลยีนั้น มีการเลือกใช้ทรัพยากรธรรมชาติมาดัดแปลงทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ตั้งแต่สมัยโพลสโตจีน เครื่องมือเครื่องใช้ที่สร้างขึ้นจะเกี่ยวกับการดำรงชีพ เช่นเครื่องมือหินกะเทาะ ต่อมามีการพัฒนาเทคโนโลยีในการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ เช่นภาชนะดินเผารูปทรงต่างๆ เครื่องมือโลหะ โลงไม้ เป็นต้น รวมทั้งพัฒนาความรู้เรื่องการก่อสร้างในสมัยวัฒนธรรมล้านนามีการสร้างอาคารโดยใช้วัสดุจากหินกรวดธรรมชาติมากทำเป็นฐานอาคารสลับกับอิฐ เป็นต้น

ตารางที่ 3.1 เป็นตารางสรุปที่แสดงความสัมพันธ์ของการเชื่อมโยงข้อมูลทางโบราณคดี มานุษยวิทยา กายภาพ และวงปีไม้และสิ่งแวดล้อมโบราณเมื่อมองจากมิติของเวลาว่าในปัจจุบันมีความรู้อะไรบ้าง และช่วงเวลาใดที่ยังไม่มีข้อมูลใดๆ ซึ่งสามารถจะใช้เป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นในการตั้งคำถามในการวิจัย

ตารางที่ 3.1 ตารางแสดงความสัมพันธ์ของงานวิจัยด้านโบราณคดี มานุษยวิทยา กายภาพ และวงปีไม้และสิ่งแวดล้อมโบราณ ในมิติของเวลา

อายุ	โบราณคดี	มานุษยวิทยา กายภาพ	วงปีไม้และสิ่งแวดล้อม
ปัจจุบัน (2546)	อำเภอปางมะผ้าในปัจจุบัน หลากหลายวัฒนธรรม (หลักฐานจากการขุดพบ วรรณกรรม)	มองโกลอยด์ (คล้ายคนจีน) หลากหลายชาติพันธุ์ (หลักฐานจากการขุดพบ วรรณกรรม)	ป่าไม้เสื่อมโทรม
พุทธศตวรรษที่ 24			สภาพแวดล้อมคล้ายปัจจุบัน
พุทธศตวรรษที่ 23	สมัยวัฒนธรรม รัตนโกสินทร์ (หลักฐานจากการขุดพบ วรรณกรรม)		
พุทธศตวรรษที่ 22			สภาพแวดล้อมคล้ายปัจจุบัน
พุทธศตวรรษที่ 21	สมัยวัฒนธรรมล้านนา		?
พุทธศตวรรษที่ 20	?		?
พุทธศตวรรษที่ 19	วัฒนธรรมเนินดินรูปวงกลม	มองโกลอยด์ (คล้ายคนจีน) หลากหลายชาติพันธุ์ (หลักฐานจากการขุดพบ วรรณกรรม)	?
พุทธศตวรรษที่ 18		?	?
พุทธศตวรรษที่ 17		?	?
พุทธศตวรรษที่ 16		?	?
พุทธศตวรรษที่ 15	วัฒนธรรมเนินดินรูปวงกลม	?	?
พุทธศตวรรษที่ 14	สมัยวัฒนธรรมโลงไม้ (ร่วมสมัยประวัติศาสตร์)	พืชนกลักษณะคล้ายคนเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้	?
พุทธศตวรรษที่ 15			?
พุทธศตวรรษที่ 13			?
พุทธศตวรรษที่ 12			?

ตารางที่ 3.1 ตารางแสดงความสัมพันธ์ของงานวิจัยด้านโบราณคดี มานุษยวิทยากายภาพ และวงปีไม้ และ สิ่งแวดล้อมโบราณ ในมิติของเวลา (ต่อ)

อายุ	โบราณคดี	มานุษยวิทยากายภาพ	วงปีไม้และสิ่งแวดล้อม
พุทธศตวรรษที่ 11	สมัยวัฒนธรรมโลหะ (ยุคเหล็ก)		
พุทธศตวรรษที่ 10			
พุทธศตวรรษที่ 9			
พุทธศตวรรษที่ 8			
พุทธศตวรรษที่ 7			
พุทธศตวรรษที่ 6			
พุทธศตวรรษที่ 5			อากาศถ่ายเทกับปัจจุบันแต่มี ความอุดมสมบูรณ์กว่า (หลักฐานคือวงปีไม้)
พุทธศตวรรษที่ 4			
พุทธศตวรรษที่ 3			
พุทธศตวรรษที่ 2			
พุทธศตวรรษที่ 1			
0			
100 (ปีมาแล้ว)			
500			
1000			
1500			
2000	สมัยวัฒนธรรมโลหะ (ยุคเหล็ก) (หลักฐานคือเครื่องมือเหล็กและ โลหะ)	ฟันคนลักษณะคล้ายคนเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ (หลักฐาน คือ ฟันคนจากการ สำรวจและขุดค้น)	อากาศคล้ายกับปัจจุบันแต่มี ความอุดมสมบูรณ์กว่า (หลักฐานคือวงปีไม้)
2500	?	?	?
3000	?	?	?
3500	สมัยวัฒนธรรมหินขัด (ยุคหินใหม่) (หลักฐานคือชิ้นส่วนขวานหิน ขัด)	?	?
4000	?	?	?
4500	?	?	?
5000	?	?	?
	?	?	?
	สมัยวัฒนธรรมหินกะเทาะ	ไม่ทราบลักษณะทางกายภาพ? (หลักฐานคือโครงกระดูกคน 1 โครงจากเพิงผาบ้านไร่)	อากาศหนาวเย็น (หลักฐานคือละอองเรณู)

ตารางที่ 3.1 ตารางแสดงความสัมพันธ์ของงานวิจัยด้านโบราณคดี มานุษยวิทยากายภาพ และวงปีไม้ และ สิ่งแวดล้อมโบราณ ในมิติของเวลา (ต่อ)

อายุ	โบราณคดี	มานุษยวิทยากายภาพ	วงปีไม้และสิ่งแวดล้อม
10000	สมัยวัฒนธรรมหินกะเทาะ (ยุคหินกลาง)	?	
15000	สมัยวัฒนธรรมหินกะเทาะ	ไม่ทราบลักษณะทางกายภาพ? (หลักฐานคือโครงกระดูกคน 1 โครงจากเพิงผา ถ้ำลอด)	อากาศหนาวเย็น (หลักฐานคือละอองเรณู)
20000		?	?
25000	สมัยวัฒนธรรมหินกะเทาะ (ยุคหินเก่าตอนปลาย) (หลักฐานคือเครื่องมือหิน กะเทาะ)	?	?

หมายถึง ความต่อเนื่อง

? หมายถึง ไม่มีหลักฐานในช่วงเวลาดังกล่าว

3.4 ช่องว่างขององค์ความรู้

จากตารางที่ 3.1 พบว่ายังมีช่องว่างขององค์ความรู้หลายช่วง ในด้านโบราณคดี การศึกษาเรื่องพัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรม ยังขาดข้อมูลของช่วงเวลา ประมาณ 7,000-4,000 ปีมาแล้ว 3,000-2,500 ปีมาแล้ว และช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-24 แม้ว่าจะมีข้อมูลบางส่วนที่เป็นผลการวิจัยจากเอกสาร แต่โครงการฯ ไม่ได้ค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีในช่วงเวลาดังกล่าว จึงเห็นว่ายังมีช่องว่างขององค์ความรู้ก่อนข้างจะมาก

ด้านมานุษยวิทยากายภาพ ยังมีช่องว่างความรู้เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของคนแต่ละช่วงเวลา ตั้งแต่ 22,000-2,300 ปีมาแล้ว แม้ว่าจะมีการค้นพบโครงกระดูกถึง 3 โครง แต่ก็ยังไม่สามารถจะวิเคราะห์ในรายละเอียดได้เนื่องจากกระดูกอยู่ในสภาพที่แตกหัก ไม่สมบูรณ์ ประกอบกับการวิจัยทางด้านมานุษยวิทยากายภาพเกี่ยวข้องกับการค้นพบโครงกระดูกจากแหล่งโบราณคดีด้วย จึงจะสามารถทำการศึกษาได้ เท่าที่ผ่านมาก็ไม่พบโครงกระดูกหรือชิ้นส่วนกระดูกคนในช่วงเวลา 12,000-10,000 ปีมาแล้ว 5,000-2,500 ปีมาแล้ว และพุทธศตวรรษที่ 14-24 จึงทำให้ยังไม่มีความรู้ที่ชัดเจนว่าคนโบราณดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในอำเภอบางมะปรางมีลักษณะทางกายภาพอย่างไร และความหลากหลายของคนเริ่มปรากฏเมื่อไหร่ในมิติของเวลา

ท้ายสุด งานวิจัยด้านวงปีไม้และสภาพแวดล้อมโบราณยังขาดข้อมูลในช่วงเวลา 22,000-15,000 ปีมาแล้ว 7,000-2,300 ปีมาแล้ว และพุทธศตวรรษที่ 15-22 ซึ่งโครงการฯ ไม่มีข้อมูลของนิวส์ดอตและยังไม่ได้ค้นคว้าเอกสารโบราณที่อาจจะบันทึกการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม นอกจากนี้การศึกษาวงปีไม้ก็มีข้อจำกัดในเรื่องของตัวอย่างที่วิจัย การต่อดัชนีของวงปีไม้ ซึ่งมีข้อมูลเก่าเพียงแค่ 2,200 ปีมาแล้ว ซึ่งเป็นอายุที่ได้จากการกำหนดค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ด้วยวิธีการบอ 14 ทำให้ไม่สามารถจะสร้างภาพของภูมิอากาศและสภาพแวดล้อมที่เก่าไปกว่า 2,200 ปีมาแล้วได้ อย่างไรก็ตาม เทคนิคการวิเคราะห์ทางด้านละอองเรณู โบราณวัตถุวิทยา พฤษศาสตร์โบราณ และธรณี

สถานโบราณที่จะดำเนินการต่อไปในโครงการระยะที่สอง คงจะช่วยเติมความรู้ในช่องว่างต่างๆ ของเวลาได้ และคงจะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในอดีตได้

3.5 สรุป

การบูรณาการองค์ความรู้จากสาขา โดยมีโจทย์การวิจัยร่วมกัน ทำให้โครงการฯ สามารถจะตอบสร้างฐานความรู้เบื้องต้นและสร้างความกระจ่าง (ในระดับหนึ่ง) เกี่ยวกับคน สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยตระหนักดีว่ายังมีช่องโหว่ของความรู้อีกมากที่จะต้องทำการวิจัยค้นคว้าต่อไป โดยการวิเคราะห์หลักฐานต่างๆ ด้วยวิธีวิทยาจากสาขาและต้องประมวลผลร่วมกับงานค้นคว้าในอดีตเพิ่มเติมก่อนที่จะแปลความและตีความ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการทำงานระยะเวลา 2 ปี จึงเป็นเพียงชิ้นส่วนเล็กของจิ๊กซอว์ของภาพรวมใหญ่ ดังนั้นผลงานวิจัยนี้จึงไม่ใช่ข้อยุติของการแสวงหาความรู้

บทที่ 4

บทสรุป

โครงการวิจัยโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน “เป็นโครงการสหวิทยาการที่นำนักวิชาการสาขาอื่นมาร่วมงานโบราณคดี ไม่ได้โยนงานให้ทำโดยที่นักวิชาการต่างสาขาไม่รู้ว่าจะทำอะไรวิเคราะห์อะไร ทำให้แตกความรู้ สร้างองค์ความรู้ใหม่ทั้งสามศาสตร์ และทำให้เกิดคำถามทางแนวคิดทฤษฎีและวิธีวิทยาในสาขาอื่นๆ ไปพร้อมกัน” (ปฐมฤกษ์ เกตุทัต 2546)

สรุปผลการดำเนินงานวิจัยในระยะ 2 ปี โครงการฯ ได้ทำงานบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการทั้ง 3 ประการ ดังนี้

4.1 ผลการวิจัยที่ให้ลุ่มลึกเกี่ยวกับคน สังคม และวัฒนธรรม

โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการที่เชื่อมโยงวิชาการต่างๆ เข้าด้วยกัน และทำการศึกษาทางโบราณคดีเกี่ยวกับคนบนพื้นที่สูง ในภาคเหนือ ซึ่งในปัจจุบันมีข้อมูลที่น้อยมาก แทบจะไม่มีการศึกษาอย่างเป็นระบบและจริงจังในพื้นที่นี้มาก่อน

ผลการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นคุณประโยชน์ที่สำคัญของโครงการนี้ (Contribution) โดยเฉพาะการสร้างภาพรวมของประวัติศาสตร์ของสังคมและวัฒนธรรมของคนบนพื้นที่สูง เพราะการศึกษาในอดีตเป็นการศึกษาที่แยกส่วนเฉพาะยุคสมัย และประเภทของแหล่งโบราณคดี ทำให้ไม่เห็นภาพรวมที่ชัดเจนของพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งพื้นที่ การเห็นภาพรวมทำให้ทราบว่าพื้นที่สูงนี้ไม่ใช่พื้นที่โดดเดี่ยว แต่มีร่องรอยของการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนในอดีตอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (ประมาณ 22,190 ปีมาแล้ว) จนถึงปัจจุบัน (ดูรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 2: ภาพรวมของงานด้านโบราณคดี, เล่มที่ 3 : การสำรวจ, เล่ม 4: การขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่, เล่มที่ 5: การขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่)

ผลการกำหนดอายุด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์จากแหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่ และเพิงผาล้อด ถือว่าสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญเกี่ยวกับอายุสมัยทางโบราณคดีสมัยไพลสโตซีนและโฮโลซีนของประเทศไทย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากในปัจจุบันมีแหล่งโบราณคดีในประเทศไทยที่ดำเนินงานโดยนักโบราณคดีชาวไทยที่มีการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ด้วยวิธีคาร์บอน 14 ซึ่งสามารถใช้เป็นแหล่งอ้างอิงได้เป็นจำนวนที่น้อยมาก

นอกจากนี้ การพบค้นโครงกระดูกคนของ “คนปัจจุบัน” (*Homo sapiens sapiens*) จำนวน 3 โครง ซึ่งมีอายุเก่าที่สุดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 2 โครงขุดพบจากแหล่งโบราณคดีเพิงผาล้อด อายุ 13640 ± 80 (Beta-168224) ปีมาแล้ว และ 12100 ± 60 (Beta-168223) ปีมาแล้ว และ จำนวน 1 โครงจากแหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่ อายุ และ 9720 ± 50 (Beta-168217) ปีมาแล้ว ข้อมูลเกี่ยวกับกระดูกคนเป็นข้อมูลที่สำคัญต่อการศึกษาเรื่องวิวัฒนาการของ “คน” ที่อยู่ในประเทศไทย ซึ่งปัจจุบันเรามีความรู้ค่อนข้างน้อย และเป็นเรื่องที่สำคัญในการจัดลำดับวิวัฒนาการของคน “ก่อนที่จะเป็นคนไทยในปัจจุบัน” รวมทั้งสร้างความกระจ่างในเบื้องต้นเกี่ยวกับคนเจ้าของวัฒนธรรมโลงไม้ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่โดดเด่นของอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ว่ามีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างไปจากคนปัจจุบันที่อาศัยอยู่ในอำเภอปางมะผ้าในขณะนี้ การสร้างความกระจ่างในเรื่องนี้จะก่อให้เกิด